

ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ

Навчально-науковий інститут денної освіти

Форма навчання денна

(денна, заочна, заочно-дистанційна)

Кафедра туристичного та готельного бізнесу

Допускається до захисту

Завідувач кафедри

Г. П. Складар

(підпис, ініціали та прізвище)

« ____ » _____ 2023 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Перспективи післявоєнного розвитку культурно-пізнавального туризму в Полтавській області»

*зі спеціальності 242 «Туризм»
освітня програма «Туризм» ступеня бакалавра*

Виконавець роботи Прописвіт Анна Олександрівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис, дата)

Науковий керівник к.е.н., доц. Карпенко Юрій Вікторович

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис, дата)

Полтава – 2023

ЗМІСТ

Стор.

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ	5
1.1 Теоретичні засади та передумови розвитку культурно-пізнавального туризму в Україні	5
1.2 Історико-культурні туристичні ресурси, як основа розвитку культурно-пізнавального туризму Полтавської області.....	14
1.3 Природні туристичні ресурси, як компонента культурно-пізнавального туризму Полтавської області	26
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В ПОЛТАВСЬКІЙ ОБЛАСТІ	37
2.1 Оцінка стану рекреаційно-туристичної діяльності та інфраструктури в регіоні	37
2.2 Напрями та перспективи розвитку культурно-пізнавального туризму в регіоні	48
2.3 Розробка етнографічного туру по Полтавській області	56
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	67
ДОДАТКИ	73

ВСТУП

Культурно-пізнавальний туризм є одним із видів туризму, головною метою якого є не тільки відпочинок, а й дослідження культури та історії територій, населення, місцевостей. Особливістю даного виду туризму є насичена екскурсійна програма подорожі.

Полтавська область має великий потенціал у розвитку культурно-пізнавального туризму, оскільки має велику кількість унікальних пам'яток історії, культури та архітектури, традицій, звичаїв, усної народної творчості, природно-заповідного фонду тощо. На Полтавщині доцільно запроваджувати культурно-пізнавальні тури, зважаючи на наявність туристичних ресурсів. Саме це і спричинює актуальність дослідження.

Однак, попри потенціал, Полтавська область стикається з численними проблемами, такими як відсутність достатнього фінансування для розвитку туристичної інфраструктури, низький рівень промоції, недостатність управління туристичними ресурсами тощо.

Визначенню проблематики культурно-пізнавального туризму в Україні приділялась увага в працях таких науковців, як П. П. Вичівський, С. С. Галасюк, В. Г. Герасименко, М. І. Дрогомирецька, Н. М. Паньків, О. М. Радіонова та інші.

Мета дослідження – обґрунтування заходів, щодо розвитку культурно-пізнавального туризму у Полтавській області.

Досягнення та реалізація поставленої у роботі передбачає виконання таких завдань:

- охарактеризувати теоретичні засади та передумови розвитку культурно-пізнавального туризму в Україні;
- дослідити історико-культурні туристичні ресурси, як основу розвитку культурно-пізнавального туризму Полтавської області;
- проаналізувати природні туристичні ресурси, як компоненту

культурно-пізнавального туризму Полтавської області;

- здійснити оцінку стану рекреаційно-туристичної діяльності та інфраструктури в регіоні;

- визначити напрями та перспективи розвитку культурно-пізнавального туризму в регіоні;

- розробити етнографічний тур по Полтавській області.

Об'єкт дослідження – культурно-пізнавальний туризм у Полтавській області.

Предмет дослідження – теоретико-методологічні та практичні аспекти розвитку культурно-пізнавального туризму в Україні, зокрема у Полтавській області.

Під час написання кваліфікаційної роботи використані наступні методи дослідження: теоретичний аналіз джерел інформації з проблем дослідження; метод системного аналізу; метод аналізу економічних показників, їх динаміки; графічний метод.

Інформаційну базу кваліфікаційної роботи склали Закони України, інформація Державного комітету статистики України, наукові статті, матеріали науково-практичних конференцій, а також дані мережі Інтернет.

Основні положення та результати кваліфікаційної роботи представлені на XLVI Міжнародній науковій студентській конференції за підсумками науково-дослідних робіт студентів за 2022 рік «Актуальні питання розвитку науки та забезпечення якості освіти у XXI столітті» (м Полтава, 25 квітня 2023 р.), яка проводилася у Вищому навчальному закладі Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі».

Результати кваліфікаційної роботи можуть бути застосовані в реалізації програми розвитку туризму в Полтавській області, в обґрунтуванні використання її значного культурно-пізнавального туристичного потенціалу.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

1.1 Теоретичні засади та передумови розвитку культурно-пізнавального туризму в Україні

У сучасному світі серед основних перспектив розвитку туризму визначається культурно-пізнавальний напрям. Основна мета культурно-пізнавального туризму це ознайомлення зі специфікою матеріальної й духовної культури, традиціями, звичаями, життям та навколишнім середовищем окремих народів, країн, областей і територій.

Історія розвитку культурно-пізнавального туризму сягає свого коріння ще у Стародавньому світі, адже у VI ст. до н.е. римляни та греки почали здійснювати свої перші подорожі до Єгипту, куди їх приваблювала історія, архітектура і культура цієї дивовижної країни. З часом почали масово споруджувати перші нічліги, створювати дороги для мандрівників, також з'являється спеціальний транспорт для здійснення далеких подорожей. Усе це можна розглядати як початкову форму сучасних туристичних послуг та основою формування інфраструктури культурно-пізнавального туризму.

Сталої дефініції поняття «культурно-пізнавальний туризм» не існує, адже концепція розвивається і змінюється відповідно до соціально-економічних та культурних трансформацій у суспільстві. Проте в універсальному розумінні культурно-пізнавальний туризм можна визначити як вид туризму, який передбачає тимчасове переміщення фізичних осіб за межі постійного місця проживання, оскільки виникає інтерес до відвідування пам'яток культури з метою отримання нової інформації і досвіду, для задоволення культурних потреб. Культурні пам'ятки відображають історичну спадщину, сучасну художню творчість і виконавські мистецтва, традиційні цінності, види діяльності та повсякденний стиль життя населення що не може зацікавити громадськість [11, с. 68].

Саме поняття «культурно-пізнавальний туризм» було запропоновано і введено в науковий обіг у другій половині XX століття, а конкретно на Всесвітній конференції з культурної політики. Перші дослідження в цій галузі проводилися ще в 50-60 роках, але саме в 80-х роках вони набули широкого розповсюдження і стали визнаним напрямком туризму [5]. З того часу культурно-пізнавальний туризм зарекомендував себе як ефективний засіб залучення туристів до різних культурних, історичних та природних об'єктів. Сьогодні цей вид туризму є одним з найбільш популярних і відвідуваних, а його розвиток непинно продовжується.

Виділення культурно-пізнавального туризму як окремого сектора туристичної діяльності ґрунтується на трьох характеристиках:

1. Отримання нових вражень і досвіду для задоволення культурних потреб, які залежать від характеру діяльності туристів. Ця характеристика визначає концептуальну відмінність від інших видів.

2. Мотивація туристів. Ця ознака характеризує туристичний попит типу культурно-пізнавального туризму.

3. Спеціальні туристичні ресурси, залучені в процесі задоволення потреб у сфері культурно-пізнавального туризму, тобто особливості пропозиції.

Культурно-пізнавальний туризм має чотири головні напрямки, які наведено у рис. 1.1.1.:

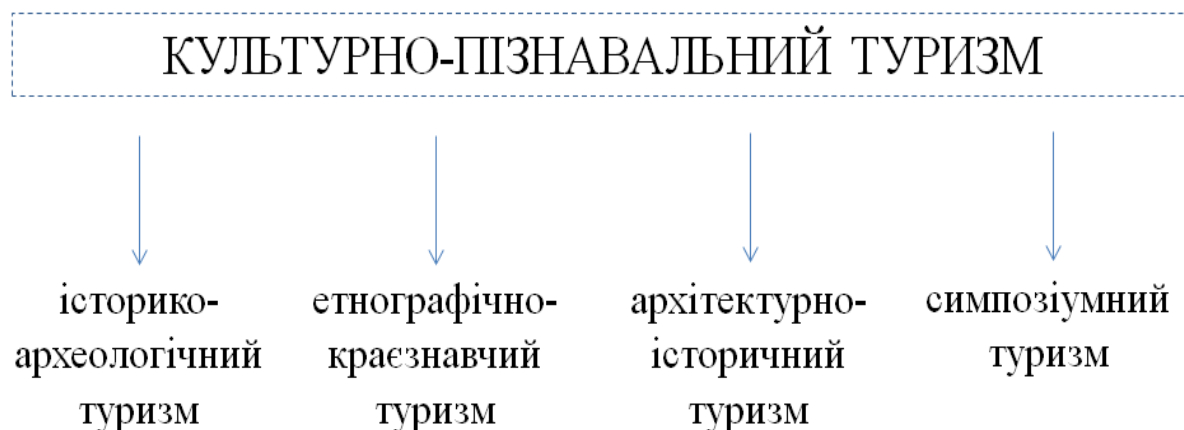

Рис. 1.1.1 Основні напрями культурно-пізнавального туризму [15, с. 74]

Основними теоретичними засадами культурно-пізнавального туризму є культурне надбання, культурний діалог між різними народами та культурами, економічний розвиток, охорона культурної спадщини тощо.

До об'єктів культурно-пізнавального туризму входять:

- 1) пам'ятки культової, цивільної та ландшафтної архітектури;
- 2) музеї;
- 3) театри;
- 4) виставкові зали;
- 5) пам'ятники археології;
- 6) сільські етнопоселення;
- 7) соціокультурний сервіс;
- 8) замки;
- 9) фортеці;
- 10) палаци;
- 11) місця пов'язані з історією та історичною спадщиною регіону;
- 12) об'єкти етнографії;
- 13) народні промисли й ремесла;
- 14) центри прикладного мистецтва і тощо. [8, с. 39].

Зазначені об'єкти є основою розробки культурно-пізнавальних турів.

Культурно-пізнавальний туризм є потужним інструментом розширення туристичних ресурсів для залучення туристів. Насправді кожне місце має свої культурні особливості та різноманітні мальовничі місця, які можуть стати основою для розвитку культурно-пізнавального туризму. Тобто, культурна спадщина є двигуном процвітання туристичної галузі [35, с. 74].

Багато міжнародних організацій наголошують на важливості розвитку культурно-пізнавального туризму. Особливо активні у підтримці цього напрямку є такі організації: Всесвітня туристична організація (UNWTO), Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (UNESCO), Міжнародна рада з охорони пам'яток та історичних місць (ICOMOS), Європейський Союз, Міжнародний союз охорони природи (IUCN), Рада

Європи тощо.

Культурно-пізнавальну діяльність туристів можна розділити на такі категорії:

- відвідування театральних або музичних вистав, кіно, театрів, релігійних свят, кориди, концертів та оперних сезонів, виставок картин, скульптур, фотовиставок тощо;
- пізнання різних історичних, архітектурних чи культурних епох, відвідавши архітектурні пам'ятки, музеї, історичні маршрути;
- відвідування презентацій фольклору, національної гастрономії та прикладного мистецтва, фестивалів та виставок національної народної творчості;
- участь у лекціях, семінарах, симпозіумах, курсах іноземних мов, комунікативних тренінгах.

Відмінність культурно-пізнавального туризму є те, що він наповнений культурними та екскурсійно-пізнавальними івентами. З цього випливає два різновиди турів: маршрутні й стаціонарні.

Маршрутні тури означають відвідувати визначену кількість туристичних об'єктів за обраним шляхом, а стаціонарні – це знаходження туристів лише в одному туристичному регіоні.

Україна має перспективу популяризації культурно-пізнавального туризму. Розвиток в країні ґрунтується на таких теоретичних засадах:

1. Взаємодія туристів з мешканцями, їх культурою та історією. За допомогою цього туристи можуть отримати нові знання та пізнати багату українську духовну й матеріальну культуру.

2. Даний вид туризму базується на принципах сталого розвитку. Це свідчить про те, що розвиток повинен бути екологічно стійким, економічно вигідним та соціально справедливим.

3. Культурно-пізнавальний туризм є важливим компонентом просування культурного надбання та національного бренду України. Він сприяє підвищенню інтересу до культури та історії серед туристів з різних

країн світу, а також її збереженню та презентації.

Наявність багатой та унікальної культурної спадщини, історичних пам'яток і природних ресурсів – головна передумова розвитку культурно-пізнавального туризму в Україні. Крім того, передумовами є:

- – підвищення рівня освіти, культурної та історичної грамотності населення, що дозволяє створити сприятливі умови для приймання туристів;

- – наявна інфраструктура туризму, готельна сфера й послуги. Наприклад в Україні поступово відбувається розвиток автомобільних доріг, залізниць, аеропортів та інших видів транспорту, що забезпечує зручний та швидкий доступ туристів до культурної спадщини. Україна пропонує вибір готелів та гостьових будинків різного рівня комфорту та цінової категорії. Туристи можуть скористатися послугами гідів, перекладачів, транспорту, ресторанів та інших супутніх послуг.

- – створення сприятливого інвестиційного клімату. В Україні діє низка законодавчих актів, які сприяють розвитку туризму та приваблюють інвесторів до сфери туризму.

Крім того, Україна має великий потенціал у розвитку туризму, який пов'язаний з красивими пейзажами, національними парками та заповідниками, гастрономічними традиціями, культурним надбанням тощо.

Згідно з Законом України «Про охорону культурної спадщини» об'єкти культурної спадщини, які знаходяться на території України, у межах її територіального моря та прилеглої зони, охороняються державою і це є одним із пріоритетних завдань. Також цей Закон розрізняє «нерухомий об'єкт культурної спадщини» та «рухомі предмети, пов'язані з нерухомими об'єктами культурної спадщини» [31].

Державний облік України містить більше ніж 150 тисяч пам'яток історико-культурної спадщини, з них понад 57 тисяч – пам'ятки археології, більше ніж 56 тисяч це пам'ятки історії, 7 тисяч – пам'ятки монументального мистецтва, близько 16 тисяч це пам'ятки архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва та ландшафтні. Вони зберігаються просто неба

або у музейних установах України.

Об'єкти культурної спадщини, занесені до Державного реєстру нерухомих пам'яток України або взяті на державний облік відповідно до законодавства, є пам'ятками культурної спадщини. Відповідно до їхньої археологічної, естетичної, етнологічної, історичної, мистецької, наукової чи художньої цінності, але незалежно від форм власності, пам'ятки заносяться до Реєстру національного чи місцевого значення.

Станом на 01.03.2023 р. реєстр містить 19 286 позиції, з них 1171 – національного значення, 18 115 – за категорією місцевого значення (Нижче наведена діаграма відсоткового співвідношення рис. 1.1.2). Їх кількість постійно змінюється: знищені чи втрачені об'єкти з реєстру вилучаються, натомість додаються нові позиції за процедурою, визначеною Законом України «Про охорону культурної спадщини».

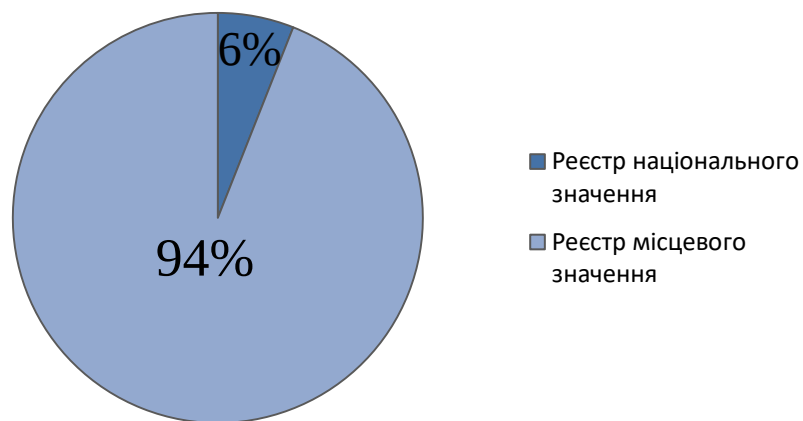

Рис. 1.1.2 Кількість пам'яток в державному реєстрі нерухомих пам'яток України [10]

Найбільшими центрами розвитку культурно-пізнавального туризму у світі є населені пункти та місцевості, у яких розташовано «об'єкти Світової культурної спадщини ЮНЕСКО», – видатні культурні цінності, що становлять надбання усього людства.

В Україні знаходиться сім таких об'єктів, це: Софійський собор та Києво-Печерська Лавра в Києві, ансамбль історичного центру міста Львів,

Резиденція митрополитів Буковини та Далмації в Чернівцях, Геодезична дуга Струве Хмельниччини, дерев'яні церкви карпатського регіону в Польщі та Україні та Стародавнє місто Херсонес Таврійський і його Хора (6 культурних та 1 природній) [13]. У додатку А можна побачити їх розташування.

Крім цього, центрами розвитку культурно-пізнавального туризму є населені пункти України, в яких розміщено історико-культурні пам'ятки (особливо замки, палацово-паркові ансамблі). У таких місцях часто створено «історико-культурні заповідники» – комплекси пам'яток, що мають особливу культурну, історичну і наукову цінність. В нашій країні існує більше ніж 60 історико-культурних заповідників (четверта частина з яких має статус національних).

Також Україна має приблизно 5 тисяч різних профільних типів музеїв (природи, літератури, мистецтва, етнографії, техніки, промисловості тощо), в яких зберігається майже 12 мільйонів музейних експонатів. Домінантними видами є краєзнавчі, археологічні й історичні музеї, що складають 65 % Музейного фонду.

Тобто, Україна має значну кількість неповторних пам'яток історії та культури, а тому має велику перспективу для розвитку в'їзного та внутрішнього культурно-пізнавального туризму.

На жаль, частина з них зруйнована, внаслідок повномасштабного вторгнення. За даними ЮНЕСКО [3] з 24 лютого 2022 року в Україні пошкоджено 250 об'єктів, серед яких 21 музеїв, 12 бібліотек, 19 пам'ятників, 90 будівель, що мають історичне чи мистецьке значення, 108 релігійних об'єктів. Найбільше їх постраждало у Луганській, Донецькій, Харківській і Київській областях. Але шкоди також зазнали такі області як: Херсонська, Дніпропетровська, Одеська, Вінницька, Миколаївська, Сумська, Житомирська, Запорізька та Чернігівська. Жоден з культурних об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО в Україні не постраждав.

Всупереч неабиякому потенціалу і факторам конкурентної переваги (зручне географічне розташування, сприятливий клімат, унікальна

культурно-історична спадщина тощо), крім військових дій, які негативно впливають на культурно-пізнавальний туризм і туристичну сферу України загалом, існує ряд проблем які обмежують шляхи вдосконалення перспективи їх розвитку.

Більша частина об'єктів культурної спадщини перебувають у занедбаному стані, частина з них в аварійному, інша частина – зруйновані. Їм необхідна реставрація або реконструкція, також належне облаштування для туристичних візитів.

Ще наявний низький рівень туристичної інфраструктури в регіонах (особливо в селах). Наприклад незадовільні умови проживання або взагалі відсутність готельних підприємств, нестача гастрономічних закладів з місцевою кухнею, брак екскурсійних послуг і так далі. Переміщення туристів за маршрутом ускладнює досі невисока якість транспортного забезпечення та автомобільних доріг.

Також недоліками є: неосвіченість екскурсководів, в результаті виникає нестача професійних гідів; дефіцит інформаційних матеріалів або реклами для туристів про культурні об'єкти та події, що можуть їх зацікавити; відсутність або низький рівень співпраці між різними суб'єктами туристичної діяльності (музеї, готельні підприємства, туристичні агентства тощо) [24, с. 68].

Причинами цих проблем є відсутність повноцінної системи підтримки на державному рівні та недостатнє фінансування розвитку культурно-пізнавального туризму і туризму загалом.

Крім того, на сьогодні не розроблені методологічні аспекти аналізу функціонування туристичних об'єктів як пам'яток історії та культури. Наслідком чого компоненти історико-культурної спадщини систематично не залучаються до туризму, а їх когнітивні функції зведені до мінімуму. Таким чином як туристичні об'єкти з 418 використовуються 13 % національно важливих археологічних пам'яток і 67 % зі 147 національно важливих історичних. Серед 45 об'єктів монументального мистецтва національного

значення лише 65 % використовуються для туристичної інфраструктури.

Внутрішньому туризму фактично бракує ефективного вертикального менеджменту. Якщо на національному рівні регулює Міністерство культури, яке має спеціалізований орган (Державна служба туризму та курортів), то на регіональному рівні робота з розвитку туризму та пов'язаних з ним послуг практично відсутня. Багато місцевих адміністрацій створили відділи культури та туризму, головним завданням яких є нагляд і фінансування роботи бібліотек, музеїв і театрів. А туризмом зазвичай займається 1-2 спеціалісти, які не поширюють його належним чином [24, с. 68].

Дані проблеми ускладнюють розвиток культурно-пізнавального туризму в Україні, але за правильної підтримки та втіленні відповідних ініціатив їх можливо частково або загалом подолати.

Отже, діяльність культурно-пізнавального туризму полягає в ознайомленні туристів з культурою, історією та традиціями певної території, яку вони відвідують. Також даний вид туризм спрямований на збагачення своєї культурної та історичної свідомості.

Створюють передумови та розвиток культурно-пізнавальної діяльності туристичні ресурси, в склад яких входять історико-культурні та природні туристичні ресурси. Вони є важливим фактором для розвитку культурно-пізнавального туризму. Тому далі в роботі розглянемо дані питання більш детально.

У наступному підрозділі нами буде досліджено історико-культурні туристичні ресурси Полтавської області, як основа розвитку культурно-пізнавального туризму.

1.2 Історико-культурні туристичні ресурси, як основа розвитку культурно-пізнавального туризму Полтавської області

Для можливості розвитку культурно-пізнавального туризму необхідно мати достатню кількість туристичних ресурсів і вміти їх вдало застосовувати. На рисунку 1.2.1. наведено основні туристичні ресурси які має область:

Туристичні ресурси Полтавської області для розвитку культурно-пізнавального туризму		
Культурно-історичні	Матеріальні	Сакральні
Природні	Культурно-дозвілєві	Етнотуристичні

Рис. 1.2.1 Туристичні ресурси Полтавської області [19, с. 31]

До складу туристичних ресурсів входять історико-культурні туристичні ресурси – це комплекс матеріальних і духовних культурних реліквій, що сформувалися в ході історичного розвитку певного регіону і є об'єктами інтересу туристів. Сюди входять: археологічні, історичні об'єкти, об'єкти архітектури й містобудування, монументального мистецтва, мистецькі та етнографічні пам'ятки тощо [18]. Історико-культурні ресурси відіграють важливу роль у формуванні туристичного попиту та привабливого туристичного іміджу.

Полтавщина зберегла досить багато як місцевого, так і національного значення об'єктів історії, архітектури, археології. І одним із найефективніших способів їх збереження є залучення до туризму, оскільки це допомагає формувати розуміння суспільної цінності історико-культурної спадщини.

На рис. 1.2.2 зображена структура історико-культурної спадщини Полтавської області за даними Міністерства культури України у 2021 році.

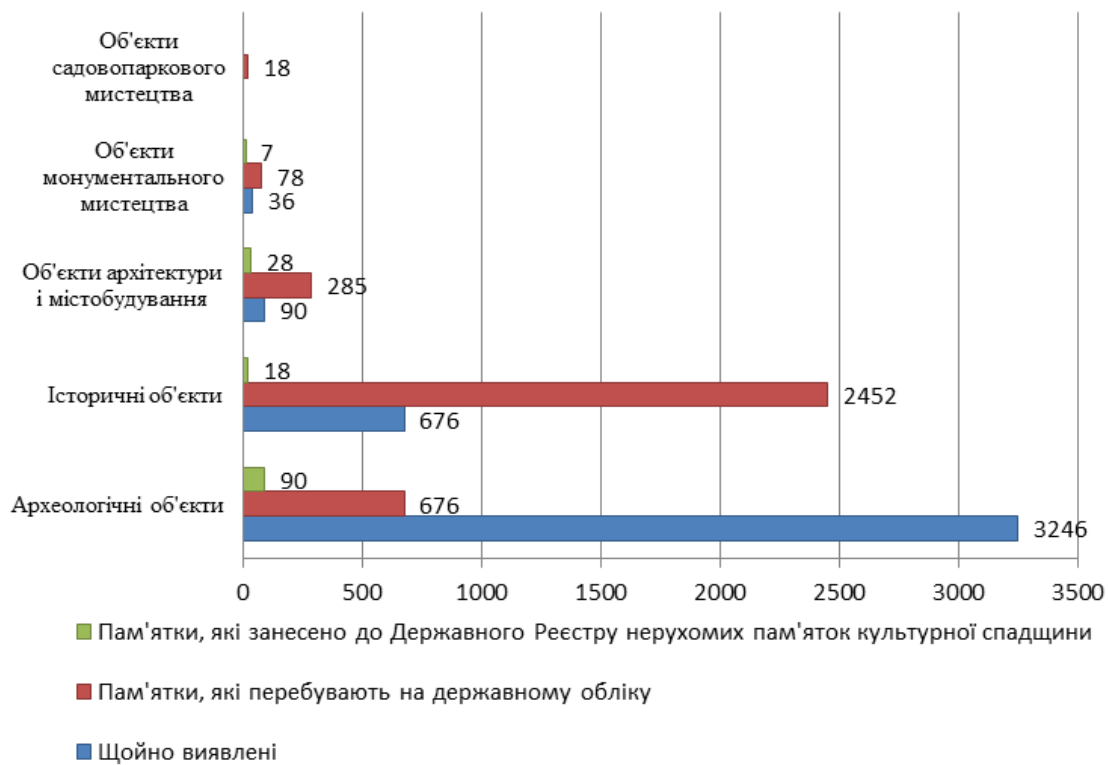

Рис. 1.2.2 Структура історико-культурної спадщини Полтавської області [16]

Однак слід зазначити, що процес виявлення об'єктів постійно триває.

За словами директорки департаменту культури і туризму Полтавської обласної військової адміністрації Ірини Удовиченко, станом на 01.01.2023 загальна кількість об'єктів та пам'яток культурної спадщини Полтавської області становить 3059 об'єктів, із них: 90 національного значення, 1935 місцевого значення та щойно виявлені об'єкти – 1034 [21].

В Державному реєстрі нерухомих пам'яток культурної спадщини область має 1342 пам'ятки (місцевого значення – 1307, національного 35). У додатку Б наведено детальний перелік об'єктів національного Полтавської області, занесених до Державного реєстру нерухомих пам'яток України.

Найбільша кількість пам'яток національного значення розташовано в обласному центрі – м. Полтава. Також місто входить до Списку історичних населених місць України.

В Україні закріплене поняття «історичне населене місце» на законодавчому рівні. Історичне населене місце – місто, селище чи село, яке

зберегло повністю або частково свій історичний ареал з об'єктами культурної спадщини і пов'язані з ними розпланування та форму забудови, типові для певних культур або періодів розвитку. Воно може бути занесено до Списку історичних населених місць України, якщо відповідає двом і більше критеріїв [29]:

- 1) існування об'єктів культурної спадщини (архітектурних, історичних, садово-паркових та ландшафтних), які містять містоутворювальну роль;
- 2) розпланування відповідно до минулого історичного періоду (до поч. XX століття);
- 3) збереження основних композиційних центрів та композиційних осей населених місць;
- 4) наявність рядової історичної забудови.

Згідно з витягом Списку історичних населених місць України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 липня 2001 р. № 878 Полтавська область має 13 історичних населених місць (9 міст і 4 селищ міського типу), які наведено у таблиці 1.2.1. Загалом це понад 35 % усіх міст і селищ міського типу області.

Таблиця 1.2.1

Список історичних населених місць Полтавської області [30]

Назва історичного населеного місця	Дата заснування або першої письмової згадки	Чисельність населення, тис. осіб
місто Полтава	IX століття	283 659
місто Кременчук	1571 рік	217 952
місто Гадяч	1634 рік	23 201
місто Зіньків	1604 рік	9 328
місто Лохвиця	X-XI століття	11 119
місто Лубни	988 рік	44 652
місто Миргород	XVI століття	38 480
місто Пирятин	1155 рік	15 111
місто Хорол	1083 рік	12 720
селище міського типу Велика Багачка	кінець XVI-початок XVII століття	5 330
селище міського типу Диканька	XVII століття	7 515
селище міського типу Козельщина	друга половина XVII століття	3 543
селище міського типу Опішня	перша половина XVII століття	5 182

Важливим ресурсом області є неповторне культурне середовище, яке пов'язане з етнічним складом населення, традиційною культурою, мовою та національною кухнею Полтавщини. На Полтавщині збереглися такі давні народні промисли, як вишивання (полтавські мережки й техніка вишивання «білим по білому»), килимарство, виготовлення лозяних виробів та гончарство.

Заселення території Полтавщини почалось більш як 20 тисяч років тому (пізній палеоліт). Місто Герон, столиця могутніх скіфів (Більське городище), було описане самим Геродотом. Численні поселення скіфів-землеробів були знайдені в Полтаві й Полтавській області загалом.

За даними Головного управління статистики у Полтавській області станом на 1 лютого 2022 року чисельність наявного населення складала 1350564 осіб, а постійного – 1342726 тис. осіб. За результатами Всеукраїнського перепису населення 2001 року область має 87,6% українців [7].

У таблиці 1.2.2 наведено чисельність районів Полтавської області та наявність у них історичних місць.

Таблиця 1.2.2

Чисельність районів Полтавської області та наявність у них історичних місць [38]

Назва району	Чисельність населення (на 1.02.2022 р.)	Кількість міст	Кількість смт	Кількість історичних міст	Кількість історичних смт
Кременчуцький район	386 698 осіб	4	4	1	1
Лубенський район	184 379 осіб	4	3	3	-
Миргородський район	197 777 осіб	4	5	3	1
Полтавський район	581 710 осіб	4	9	2	2

Історичні місця Полтавської області – переважно невеликі міста і селища міського типу. Єдине поселення області, що належать до групи міст

із чисельністю мешканців 250-500 тис. осіб, є обласний центр – м. Полтава. До категорії 100-250 тис. осіб входить м. Кременчук. Лубни, Миргород та Гадяч належать до групи 20-50 тис. осіб, а Пирятин, Хорол, Лохвиця до 10-20 тис. осіб. Зінків має найменшу чисельність серед історичних міст і входить до групи 5-10 тис. осіб. Тобто, найбільшу частку займають міста з чисельністю від 10 до 20 тис. осіб та від 20 до 50 тис. осіб.

Серед селищ міського типу до групи 2,5-5 тис. осіб входить тільки Козельщина, всі інші належать до 5-10 тис. осіб [9].

Одне з найдревніших українських міст – м. Лубни, засноване у 988 році за указом київського князя Володимира Святославовича. Місто має Свято-Троїцьку церкву, пам'ятний знак давньоруському воїну, будівлю колишнього жіночого єпархіального училища, храм Різдва Пресвятої Богородиці, будівлю колишнього духовного училища, будівлю колишньої міської управи, площу Слави, пам'ятний знак на честь письменника Володимира Малика та багато іншого.

У Лубенському районі знаходиться археологічна пам'ятка «Гінцівська стоянка», яка доводить що територія була заселена людьми ще з часів палеоліту. Також поблизу Лубен знаходиться ансамбль Мгарського Спасо-Преображенського монастиря (який побудований за кошти Раїни Вишневецької у 1619 р.) [17].

Ще одним із найдавніших населених пунктів Полтавської області є м. Хорол, перша згадка про який датується 1083 роком у духовному заповіті Володимира Мономаха. Уродженцем міста є М. А. Цертелєв (Церетелі), відомий фольклорист і літературознавець. Місто відвідували такі відомі особистості, як В. А. Жуковський (у 1837 році), Т. Г. Шевченко (у 30-40 роках XIX століття).

На території Хорольщини відомо 169 об'єктів археології, які дозволяють скласти уявлення про його заселеність за давніх часів. Найчисленнішу групу пам'яток складають кургани і майдани (76 окремих насипів, 120 – у складі 40 курганних могильників та 22 майдани). В меншій

кількості представлені поселення і місцеперебування, найдавніші з них належать до епох неоліту та бронзового віку [43, с. 40].

Також до трійки найстаріших міст Полтавщини входить Пирятин. Перша письмова згадка як місто-фортеця про нього датується 1154 роком. Культурною спадщиною міста є: піраміда-усипальниця, перша садиба і садиба родини Закревських, Будинок архітектора Хітріна, будівлі жіночої та чоловічої гімназії, фрагмент старовинної бруківки, собор Різдва Богородиці тощо. Надзвичайно популярне, можна сказати навіть культове серед туристів місце є Водонапірна вежа.

У 1174 році вперше згадується в літературі поселення під назвою Лтава (суч. Полтава) і на честь першої згадки в Іпатіївському літописі місто має пам'ятний камінь.

Місто Полтава охоплює такі пам'ятки національного значення: садибу і могилу письменників І. П. Котляревського, Панаса Мирного, Г. Короленка, могилу художника Г. Г. Мясоедова, городище та поселення багатошарові, комплекс пам'яток «Поле Полтавської битви», пам'ятник письменнику І. П. Котляревському та М. В. Гоголю, монумент Слави, Будинок земства й Дворянське зібрання [25].

Загалом обласний центр має чималу кількість різних видів об'єктів культурної спадщини: алея Гоголівських героїв, пам'ятник українським козакам, Селянський банк (суч. СБУ), пам'ятник-погруддя академіку М. В. Остроградському, Хрестовоздвиженський монастир, храм на честь великомучениць Віри, Надії, Любові та їх матері Софії й багато чого іншого. Серед них можна виділити найбільш популярні:

1. Символ міста – це монумент полтавській галушці, який символізує забезпеченість і добробут української родини. Національна страва, що увіковічена в камені, була оспівана М. В. Гоголем і І. П. Котляревським.

2. Також І. П. Котляревським написані п'єси «Наталка Полтавка» та «Москаль-чарівник» для трупи Полтавського вільного театру (збудовано у 1810 році). Нині це Полтавський академічний музично-драматичний театр

імені М. В. Гоголя.

3. Іванова гора. Є колишнім місцем скіфських поселень і вважається історичним центром міста. Вчені вважають цей пагорб городищем Лтавою згаданим у літописах XVIII століття, і припускають, що саме тут розташовувалася земляна Полтавська фортеця.

4. Біла альтанка, яка є одним із символів Полтави і має своєрідну форму (виконана у вигляді колонади, яку увінчує кінська підкова).

5. Недалеко розташований визначний Свято-Успенський кафедральний собор.

6. Кругла площа – побудований у стилі класицизму ансамбль, який вважається найбільш значним в Україні серед архітектурних комплексів. В 1809-11 роках по колу площі було збудовано вісім адміністративних будівель і житлові будинки.

7. Чи не єдина з найкрасивіших і найнезвичайніших будівель Полтави є житловий будинок Бахмутського. Він виконаний у мавританському стилі, що є рідкісним для області [22].

8. Вознесенська церква, що є винятковою пам'яткою монументальної мурованої архітектури XVIII століття. Це єдиний на Полтавщині зразок класичного безбаштового тетраконху.

Загалом зараз Полтава має 32 пам'ятки національного значення, 235 пам'яток місцевого значення та 135 щойно виявлених об'єктів культурної спадщини.

У промисловому місті Кременчук знаходяться 35 пам'яток культурної спадщини, а 22 пам'ятки занесено до Державного реєстру нерухомих пам'яток України.

Символізує місто пам'ятник «Щука з Кременчука». Також є унікальна пам'ятка – Гонг Миру, який встановлюється тільки в одному з міст країни й символізує боротьбу за мир. Справжньою реліквією є геологічна пам'ятка природи, що має історичне значення завдяки позначкам найбільших повеней в Кременчуці з кінця XVIII до середини XX століття – Скеля-реєстр. Також

місто має пам'ятку архітектури, історії національного значення Будинки для спостереження за рухом по Дніпру. І це ще не всі цікавості які можна побачити особисто відвідавши Кременчук.

Загалом Кременчуцька міська територіальна громада містить 152 об'єкти культурної спадщини (7 об'єктів монументального мистецтва, 99 об'єктів історії та 46 об'єктів архітектури). Крім того, встановлено 98 меморіальних, пам'ятних та інформаційних дощок, присвячених видатним особистостям, серед яких 30 пам'яток на честь загиблих бійців – учасників АТО, ООС та Революції Гідності [41].

Історія м. Миргорода веде свій відлік від XI ст. як сторожового пункту. Це місто відоме своїми лікувальними джерелами та літературним спадком. З містом пов'язані імена багатьох видатних діячів культури (В. Боровиковський. І. Білик, Панас Мирний, Д. Гурамішвілі М. Гоголь, О. Сластьон, І. Зубковський тощо), і на їх честь встановлені культурні пам'ятки міста. Національне значення становить пам'ятка історії – могила грузинського поета Давида Гурамішвілі. Також місто має пам'ятник Миргородським козакам, алею гоголівських героїв, Успенську церкву, скульптурну композицію «Камінь любові» тощо.

Колишня гетьманська столиця м. Гадяч уперше згадується в документах першої половини XVII ст. як добре укріплений замок-фортеця.

Місто має 17 об'єктів культурної спадщини, серед яких: Всесвятська церква (пам'ятка національного значення), пам'ятний знак на місці будинку, де жила Леся Українка (1893-1906 рр.), меморіальний будинок, де жив класик української літератури Панас Мирний та інші.

Гадяч – батьківщина М. П. Драгоманова та Олени Пчілки (О. П. Драгоманової-Косач). Саме тому тут є об'єкти культурної спадщини, які пов'язані із цими видатними особистостями. Також місто – центр паломництва туристів єврейського походження з різних країн світу, оскільки тут у 1813 році було поховано засновника хасидизму (релігійної течії) Шнеура Залмана із Ляда.

Місто Лохвиця згадується вперше у 1320 р. як те, що мало фортецю. Тут встановлена пам'ятка монументального мистецтва національного значення – пам'ятник Г. Сковороді (скульптор І. Кавалерідзе), також знаходиться Благовіщенська церква, Лохвицька синагога і т.д.

Найперша згадка про м. Зіньків датується 1604 роком. Візитівкою міста є історична і архітектурна пам'яткою XIX століття будинок Воздвиженського (Воздвиженка). Також у місті встановлено пам'ятники Т. Шевченку, воїнам, які загинули під час Другої світової війни, пам'ятний знак на честь 400-річчя міста тощо.

Не менш цікавими історичними населеними місцями з об'єктами туристичної інфраструктури є селища міського типу:

Смт. Диканька вперше згадується у письмових джерелах у 1658 р. Візитна картка селища, пам'ятник архітектури, – це Тріумфальна арка. У Диканьці збереглись Миколаївська та Троїцька церкви (за місцевими переказами, з нею пов'язана дія в повісті М. В. Гоголя «Ніч перед Різдвом»). Також розташований невеликий історико-культурний комплекс – хутір Проні біля Диканьки, де можна відчувати атмосферу творів М. В. Гоголя.

Всі в Полтавській області та поза її межами знають, що центром українського гончарства є Опішня. Селище має фабрику художньої кераміки, будинок Кричевського-Лебіщака, Сторожову вежу, музей-садибу Селюченко, меморіальний музей-садиба Пошивайлів, ЕтноСадибу «Лялина Світлиця» та багато іншого.

В околиці Опішні розташоване Більське городище скіфського часу (VII-III ст. до н.е.), яке визнано археологічною пам'яткою національного значення [23, с. 94].

Велика Багачка, селище, яке має пам'ятник кобзареві Ф. Д. Кушнерику, Курган скорботи, пам'ятні знаки козацької доби (козацький камінь та фігура козака) та багато іншого.

Смт. Козельщина має церкву і монастир Різдва Пресвятої Богородиці, споруджені у 1882 році В. Капністом та його дружиною з нагоди одужання

від тяжкої хвороби їхньої доньки Марії.

Тобто, історично заселені міста Полтавської області є цінними для культурно-пізнавального туризму, адже зберігаються архітектурні пам'ятки, музеї, храми та інші історичні об'єкти, які відображають колорит та дух минулих часів. Ці міста приваблюють туристів своєю автентичністю, що сприяє розширенню їхнього культурного розуміння.

Для покращення розвитку культурно-пізнавального туризму в історичних місцях Полтавщини необхідно: формувати кадастр найважливіших культурно-історичних об'єктів та вжити активних заходів щодо їх включення до ЮНЕСКО та Списку спадщини; аналіз туристичного потенціалу, визначення його спеціалізації відповідно до ресурсної бази; проведення реставраційних робіт та покращення об'єктів культурної спадщини; створення належних умов для туристів та будівництво рекреаційної інфраструктури.

Окрім історичних населених місць з їх визначними пам'ятками існують і інші території що цікавлять як внутрішніх, так і іноземних туристів. Наприклад, центр етнокультурного туризму – с. Великі Сорочинці, яке популярне завдяки ярмаркам, що описані уродженцем села М. В. Гоголем. Тут також збереглася Преображенська церква та розташовано пам'ятник М. В. Гоголю; с. Гоголеве, де розташована могила батьків письменника;

сmt Чорнухи, де знаходиться пам'ятка історії – садиба філософа і поета Г. С. Сковороди.

Оскільки Полтавська область має неповторну історію, то на її території існує чимала кількість музеїв – 146, серед них: 38 комунальних, 1 національний, 1 державний та 106 закладів, які працюють на громадських засадах. Загальна кількість експонатів становить приблизно 500 тис. одиниць, до складу яких входить близько 50 пам'яток археології скіфсько-сарматського часу (VII-III ст. до н.е.), понад 70 пам'яток черняхівської (II-IV ст.) і роменської культур (VIII-X ст.) [40, с. 87].

Своїми колекціями вирізняються Національний музей-заповідник

українського гончарства в Опішні, Полтавський та Кременчуцький краєзнавчі музеї, Державний історико-культурний заповідник «Поле Полтавської битви», музей-заповідник Миколи Гоголя і так далі.

Найпопулярнішим і найстарішим музеєм області є Полтавський краєзнавчий музей (заснований у 1891 р.), який спрямований на збереження, дослідження, вивчення та презентацію культурної та історичної спадщини Полтавської області. Також у м. Полтава існує музей авіації та космонавтики, який увіковічує пам'ять про видатних осіб у цих галузях, які пов'язані з Полтавським краєм [12].

Державний історико-культурний заповідник «Поле Полтавської битви» має 23 пам'ятки що пов'язані з даною подією. Також на території знаходяться 30 давніх курганів та 4 городища. Загалом колекція музею історії Полтавської битви налічує понад 7 тис. експонатів. Також він є популярним серед туристів усіх континентів.

Ті, хто цікавляться життям та діяльністю видатних уродженців Полтавщини, мають можливість відвідати літературно-меморіальні музеї І. П. Котляревського, Панаса Мирного, Г. С. Сковороди (сmt. Чорнухи), Олеся Гончара (с. Суха), В. Г. Короленка (м. Полтава), заповідник-музей (с. Гоголеве) та літературно-меморіальний музей (Великі Сорочинці) М. В. Гоголя [23, с. 95-96].

14 елементів нараховує Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини України. Серед яких три належать до побуту Полтавської області і є візитівками краю [20]:

- 1) вишивка «білим по білому»;
- 2) «традиції рослинного килимарства Решетилівки»;
- 3) «Опішнянська кераміка».

Саме тому в м. Решетилівка розташований музей ткацтва, вишивки і килимарства. У селищі Опішня знаходяться Національний музей-заповідник українського гончарства, меморіальні музеї-садиби гончарських родин тощо.

Також Полтавщина спільно з іншими областями має такі елементи

нематеріальної культурної спадщини: культура приготування українського борщу та кобзарство.

Цікавими та незвичними є такі музеї як: музей олії (с. Мачухи), музей рушника (с. Степне), музей українського весілля (с. Великі Будища), музей пива і самогону (с. Абазівка), музей живого хліба та музей звареного борщу (с.мт Опішня).

Характеристику найпоширеніших серед туристів музеїв та історико-культурних заповідників Полтавщини представлено у додатку В.

Для культурно-пізнавального туризму модернізація музейної сфери є каталізатором його розвитку. Тому необхідно розвивати, збільшувати кількість, удосконалювати матеріально-технічну базу, поповнювати експонати для популяризації історії полтавського краю не тільки в межах країни, а й закордоном.

Отже, можна зробити висновок, що Полтавська область має потужну історико-культурну спадщину, яку можна використати для розвитку культурно-пізнавального туризму. Музейні установи займаються зібранням та збереженням літературної спадщини, автентичного побуту, давніх промислів, об'єкти науки і так далі. В історичних населених місцях Полтавської області поширені пам'ятки археології, архітектури та історії, які поширені серед туристів.

У наступному підрозділі нами буде досліджено природні туристичні ресурси, як компонента культурно-пізнавального туризму Полтавської області.

1.3 Природні туристичні ресурси, як компонента культурно-пізнавального туризму Полтавської області

Полтавська область має значний потенціал у природних туристичних ресурсах. Дані ресурси регіону створюють прекрасну основу для розвитку культурно-пізнавального туризму і задоволення потреб відпочинку.

4,76 % території України займає Полтавська область, яка знаходиться в центральній частині України. Її площа становить 28,7 тис. км² на лівобережжі і частково (150 км²) на правобережжі Дніпра. Полтавщина межує з сьома областями: Чернігівська та Сумська (Північ), Харківська (Схід), Дніпропетровська та Кіровоградська (Південь), Черкаська та Київська (Захід). Область має 4 райони до складу яких входять 60 територіальних громад та 1841 населених пунктів.

Полтавська область, як інші регіони України, має багатий комплекс природних туристичних ресурсів, які виступають важливим компонентом культурно-пізнавального туризму. Відповідно до походження можна виокремити такі головні види природних туристичних ресурсів Полтавщини [26, с. 41]:

1. Геоморфологічні та геологічні природні туристичні ресурси.

Рельєф відіграє важливу роль для вивчення природних туристичних ресурсів, оскільки надзвичайно важливим є виявлення можливостей використання певних територій для розвитку конкретних туристичних подорожей, особливо активного туризму.

Загалом Україна характеризується здебільшого рівнинами з невеликими висотами. Територія ж Полтавщини належить до класу рівнинних східноєвропейських ландшафтів. Більша їх частина відноситься до лісостепового типу, лише південно-східна — до степового та північно-степового типу. Через високу сільськогосподарську активність природні ландшафти не збереглися і саме тому переважають антропогенні фактори (у їх структурі домінує сільськогосподарський тип ландшафтів).

Полтавська область належить до Дніпровсько-Донецької западини у межах Східно-Європейської платформи. Рельєф області представлений Придніпровською низовиною і Полтавською рівниною. Територія області має загальний ухил з півночі-північного сходу на південь-південний захід.

Найнижчою ділянкою рельєфу Полтавщини є берег Кам'янського водосховища, який становить 64 м. А максимальна абсолютна точка знаходиться за 5 км на захід від Опішні (202,6 м, лівобережжя області) та вершина Деївської гори 4 км на південь Кременчука (204 м, правобережжя Придніпровської височини) [1, с. 53].

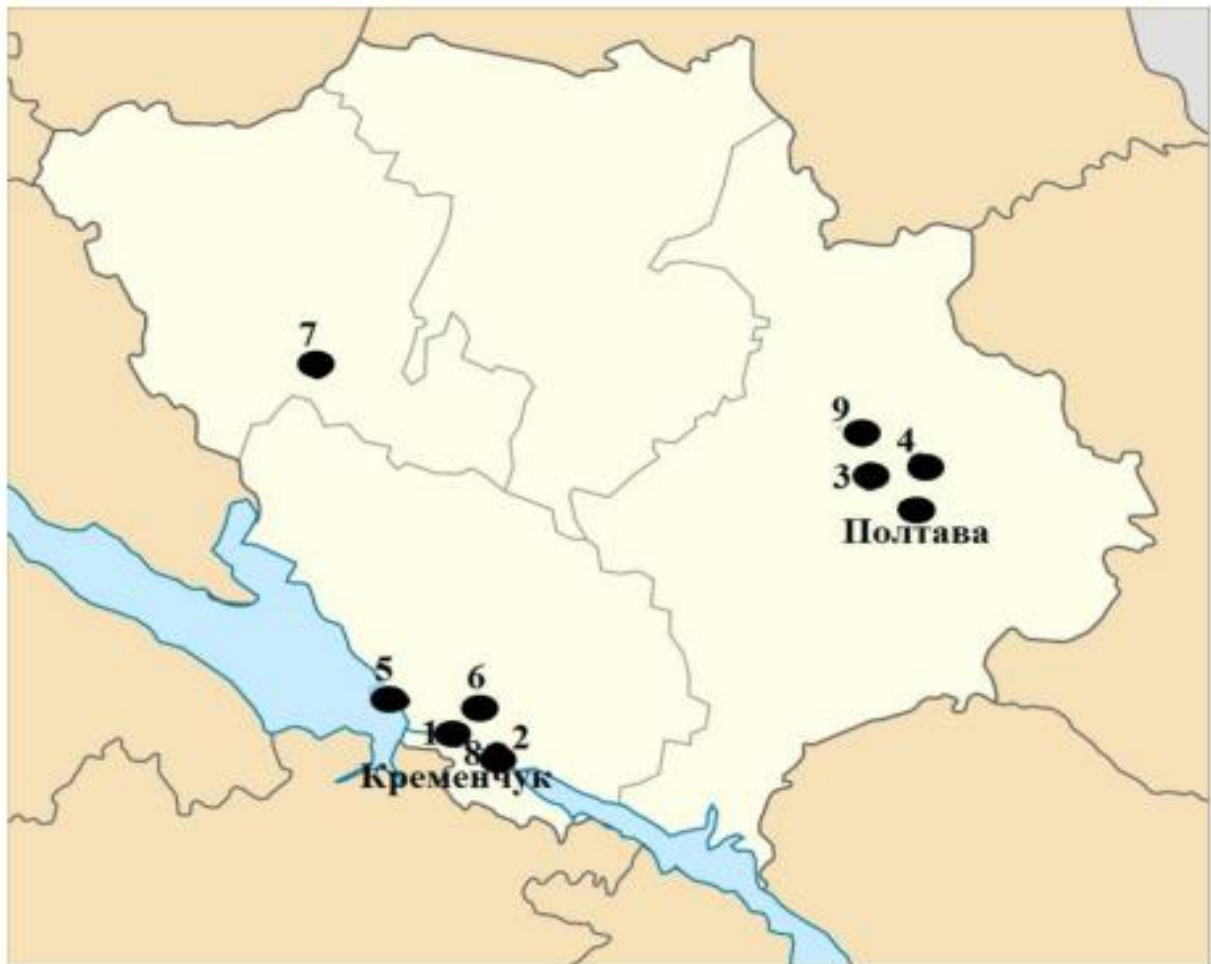
Загалом за такими параметрами як крутість схилів, густота та глибина розчленування рельєф Полтавської області має абсолютно сприятливим для рекреації.

Для організації туристичної культурно-пізнавальної діяльності можна використовувати геологічні об'єкти. Всі дані об'єкти Полтавщини входять до природно-заповідного фонду України. Їх географічне становище відображено на рисунку 1.3.1.

Тобто, рельєф Полтавської області – це рівнина, розділена річковими долинами та ярами. Можливостей для організації туристичної діяльності у менше ніж у передгірському чи низькогірному рельєфах, яким характерні такі види туризму як гірський, спелеологічний тощо. Однак геологічні природні об'єкти Полтавщини надають можливість туристам поглибитися у навчання та дослідження геології та археології. Такі місця можуть бути використані для організації екскурсій, навчальних програм та наукових досліджень.

2. Гідрологічні (водні) природні туристичні ресурси.

Водні ресурси Полтавщини представлені запасами поверхневих та підземних вод. Поверхневі води включають водосховища, річки, ставки та озера. Водні об'єкти займають площу 282,5 тис. га, що еквівалентно 5% площі області. За даними Регіонального офісу водних ресурсів річок нараховується 1780, загальною протяжністю 13006 км.

Умовні позначки:
 1 - Скала "Гранітний реєстр", 2 - Келеберда, 3 - Бутова гора,
 4 - Брусія, 5 - гора Пивиха, 6 - Головлева круча, 7 - Висачківський
 соляний купол, 8 - вихід гранітів (с. Кам'яні потоки), 9 - Лиса гора

Рис. 1.3.1 Розташування геологічних об'єктів Полтавської області

[1, с. 56]

Сюди входять:

- річка Дніпро, загальна протяжність якої в межах області становить 145 км;
- 8 середніх річок загальною протяжністю 1360 км (Ворскла, Псел, Сула, Оржиця, Хорол, Удай, Мерла та Оріль)
- 1771 малих річок, водотоків і струмків загальною протяжністю 11501 км, які є лівими притоками Дніпра.

Нахил поверхні області зумовлює переважний нахил течії річкової сітки з півночі на південь або з північного сходу на південний захід.

Середня густота гідрографічної мережі області, яка включає велику,

середні та малі (довжиною більше ніж 10 км) річки становить 0,17 км на 1 км², а з врахуванням малих річок, водотоків та струмків довжиною менше як 10 км – 0,45 км на 1 км², що майже збігається із середньою густотою річкової мережі в Україні.

Основними джерелами водних ресурсів області є річки Сула (довжина річища – 298 км), Псел (382 км), Ворскла (225 км), Оріль (26 км) і їх притоки, а також Кременчуцьке та Кам'янське водосховища на річці Дніпро, до яких область прилягає на півдні та південному заході [27].

Річки Полтавщини приваблюють туристів, які люблять активний відпочинок, такий як риболовля, водні види спорту тощо.

Урочище «Худоліївські болота» являє собою водно-болотну систему, відокремлену від річища р. Сула, яка живиться в теперішній час стоком р. Ярки, притоки Сули. Воно входить до Національного природного парку «Нижняосульський». В межах урочища розташовані озера Худоліївське Криве, Сага, Коза, Баклан, Семибокове, Чиркове, Миронове, Судевське.

Загалом в області налічується 124 озера, 1272 ставки та 69 водосховищ. Більшість річок і водотоків, особливо малих річок з довжиною русла до 20-35 км, втрачають своє природне значення, оскільки їх заплави підтоплюються і затоплюються через замулення, поширення болотної рослинності та заростання чагарником, зниження дренажної здатності. Така ситуація склалася через не розмежування меж прибережних і водоохоронних зон та недотримання їхніх режимів, а також неналежне русло регулювання та руслоочисні роботи.

Загалом якість поверхневих вод річок Полтавської області оцінюється як «слабо забруднені води» (Псел, Удай), «помірно забруднені води» (Дніпро, Ворскла, Сула, Тарапунька, Оржиця, Багачка) та «брудні» (Хорол). Основними компонентами, які зумовлюють низькі оцінки вод – фосфат-іони, азот нітритний, марганець, залізо загальне та БСК5 (Біохімічне споживання кисню).

На річкові екосистеми Полтавської області впливає низка факторів,

серед яких скидання стічних вод у поверхневі водні об'єкти без належного очищення, несанкціоноване скидання стічних вод та недотримання правил у прибережній зоні та водоохоронних зонах. Ще однією екологічною проблемою регіону є виникнення «цвітіння» внаслідок надмірного евтрофування водних екосистем Кременчуцького та Кам'янського водосховищ, з яких здійснюється забір води для забезпечення населення питною та господарсько-побутовою водою.

Одним з основних джерел господарсько-питного водопостачання населених пунктів (крім міст Кременчук та Горішні Плавні, які живляться з р. Дніпро) є підземні води. Підземні води залягають у вигляді декількох водоносних горизонтів: четвертинний (алювіальний) Полтавський, Харківський, Бучацький, Сеноман-нижньокрейдовий і Юрський.

Мінеральні води в Полтавській області представлені 7 родовищами без специфічних складників та 3 родовищами й 8 свердловинами зі специфічними. Найбільші родовища мінеральних вод у Полтавській області знаходяться на території Миргородського та Полтавського районів. Миргородський район є найбільш водозабезпеченим і перспективним регіоном Полтавщини, і разом з тим має найдовшу історію рекреаційного бальнеологічного природокористування в області.

Вода в Миргороді має схожі характеристики з водою таких відомих курортів як Баден-Бадена, Содена та Аахена.

Загалом близько 40 % з поверхневих джерел здійснюється водозабезпечення області для потреб населення та усіх галузей господарської діяльності, з підземних понад 60 %.

Основними споживачами води є сектори: житлово-побутовий (53 %), промисловий (27 %) та сільськогосподарський (18 %).

Гідрологічні ресурси Полтавської області є не лише корисними, але й потенційно руйнівними. Підтоплення та затоплення земель залишаються нагальними проблемами в області.

Отже, водні природні туристичні ресурси є важливим компонентом для

культурно-пізнавального туризму, оскільки вони надають можливість для здійснення різних видів рекреації (водний спорт, риболовля та інше); пов'язані з обрядами, піснями, народними легендами та іншими аспектами місцевої культури; мають історичне значення, пов'язане зі створенням водних млинів, шлюзів, каналів та інших гідротехнічних споруд. Ці споруди відображають традиційне використання води для потреб людей в минулому і є свідченням культурної спадщини регіону; створюють унікальні екосистеми, де проживають різноманітні види рослин і тварин.

3. Біологічні (в тому числі об'єкти природно-заповідного фонду) природні туристичні ресурси.

Також для забезпечення розвитку культурно-пізнавального туризму у Полтавській області важливе значення має наявність відповідних біологічних ресурсів.

За даними Департаменту екології та природних ресурсів станом на 01.01.2023 року місцевого значення природно-заповідний фонд становить 366 об'єктів (площа – 91894,6975 га), серед них 5 регіональних ландшафтних парків, 161 заказник (55 ландшафтних, 3 лісових, 38 ботанічних, 7 загальнозоологічних, 2 орнітологічних, 4 ентомологічних та 52 гідрологічних), 138 пам'ятки природи (13 комплексних, 111 ботанічних, 2 зоологічних, 3 гідрологічних, 9 геологічних), 48 заповідних урочищ, 1 дендрологічний парк; 13 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва.

Загальнодержавного значення природно-заповідний фонд налічує 30 об'єктів (загальна площа 50958,62 га), серед них 2 національні природні парки («Нижньосульський» та «Пирятинський»), 20 заказників, 4 парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, 2 дендрологічні парки, 1 ботанічний сад (м. Хорол) та 1 ботанічна пам'ятка природи («Парасоцький ліс»).

Загальна кількість територій та об'єктів природно-заповідного фонду налічує 396 об'єктів, площею 142 853,3175 га, що складає 4,968 % від загальної площі області [28].

Потенційними до заповідання є території розташовані у долинах річок

Оржиця, Мерла, Коломак, Артополог, Кобелячок, Сліпорід, Тагамличок.

Поряд з цим, значна частина природно-заповідного фонду входить до Смарагдової мережі: РЛП Нижньоворсклянський, «Диканський», «Гадяцький» РЛП «Кременчуцькі плавні»; Заказники «Новосанжарський», «Христанівський», «Середньосульський», «Удайський», «Широка Долина», «Приорільський»; НПП «Пирятинський», «Нижньосульський»; Кременчуцьке водосховище та Кам'янське водосховище; «Борівське лісництво».

Статус «Смарагдовий об'єкт» – означає збереження природних екосистем – природних оселищ, важливих для Європи [37, с. 70].

На рис. 1.3.2 зображено Смарагдову мережу Полтавської області.

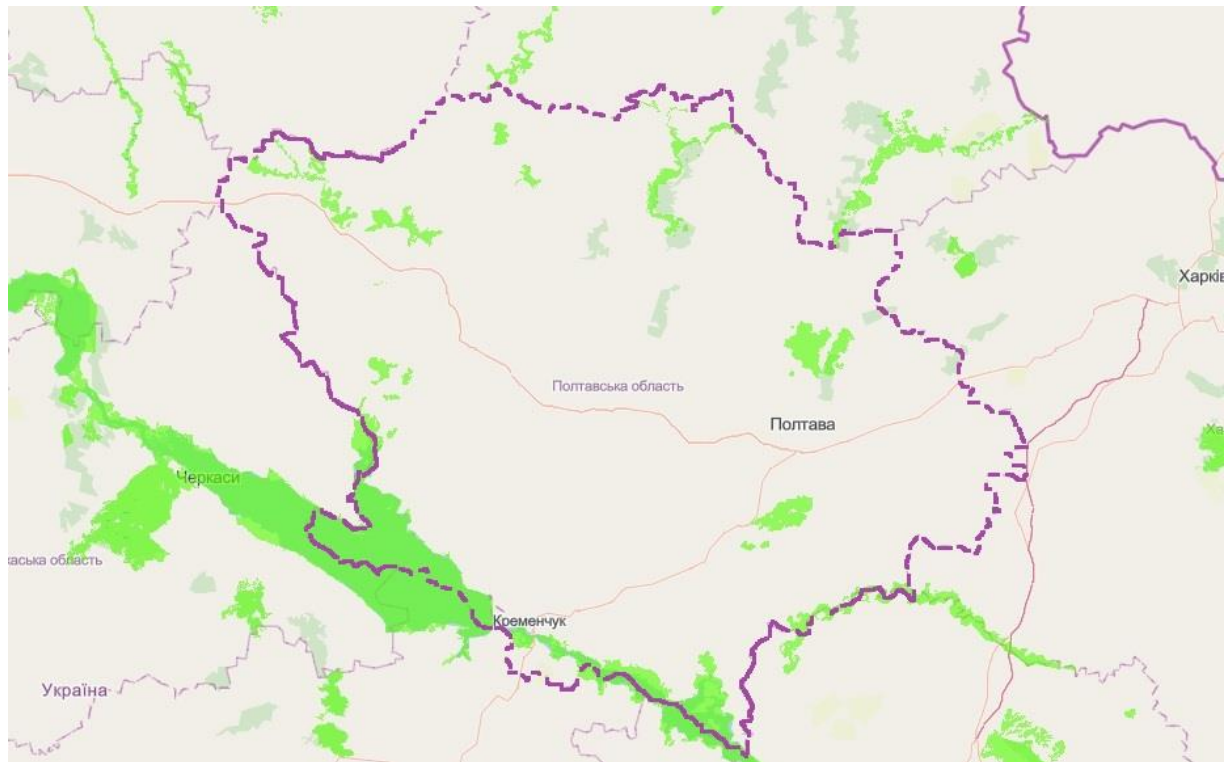

Рис. 1.3.2 Територія Смарагдової мережі у Полтавській області [4]

Ці заповідники мають великий науково-екологічний та культурно-історичний потенціал і приваблюють туристів.

Полтавська область – одна з найменш лісистих областей України (лісистість становить 8,9 %, що майже вдвічі менше, ніж в середньому по Україні). З іншого боку, розораність території – 61,7 %, що вище, ніж середня

по Україні (56 %) і значно вище ніж в Європі. Лісові масиви області розташовані в Лісостеповій природній зоні, але лісорослинні умови південної її частини наближені до умов Степу. Найбільш лісистими є Миргородський та Кременчуцький райони [37].

У лісовому фонді Полтавської області переважають захисні ліси – 64,5 %, ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення становлять 17,2 %, рекреаційно-оздоровчі – 18,3 %. Поширенню лісів, крім антропогенного впливу, заважає засолення ґрунтів, яке є характерним для області [36, с. 44].

У лісових насадженнях області переважають твердолистяні породи (45,1 % лісових площ, у тому числі з переважанням дуба – 34 %). Хвойні насадження займають 33,6 %, а м'яко листяні зростають на 21 % лісових площ. Ліси формують понад 30 видів деревних порід, серед яких переважають дуб, тополя, клен, сосна, ясен та вільха чорна.

Ліси є домівкою для різноманітних видів тварин і рослин, що робить їх головною принадою для туристів.

Ліси, луки й болота, степи, а також водна рослинність – основні природні рослинні угруповання на території Полтавської області. Сучасний рослинний покрив дуже відрізняється від природного і є результатом інтенсивної господарської діяльності. Це призвело до змін у видовому складі та розподілі флори та фауни [2, с. 174].

Загальна чисельність рослинності області налічує 1514 видів (вищі судинні, голонасінні, хвощі, папороті та плавуни), що становить 33,5 % від загальної кількості видів України. Полтавщина має 53 види рослин та грибів, що занесено до Червоної книги України, у додатки до Конвенції про охорону дикої флори й фауни та природних середовищ існування в Європі включено 7, а 2 види включено до додатків до Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори, що перебувають під загрозою зникнення (CITES). До того ж підлягають особливій охороні 168 локально рідкісних видів рослин та грибів (Зелена книга Полтавщини).

До переліку карантинних різновидів рослин області занесено 4 види: Амброзія полинолиста (*Ambrósia artemisiifolia*), Злинка канадська (*Erigeron canadensis* L.), Стенактис однорічний (*Stenactis annua* (L) Ness.), Портулак городній (*Portúlaca olerácea*).

Тваринний світ Полтавської області репрезентовано наступним чином: 66 видами ссавців; 307 видами птахів (150 видів з яких є осілими); 10 видами земноводних та 11 видами плазунів; 38 видами риб та багатим різновидом комах. Найбільш вразливими з них є степові зооценози, більш ніж половина яких потребують особливого захисту.

Із загальної кількості видів фауни 69 занесено до Червоної книги України, 113 – у додатки до Конвенції про охорону дикої флори й фауни та природних середовищ існування в Європі (Бернська конвенція) та 73 різновиди віднесено до переліку регіонально рідкісних видів. З 69 видів наземних хребетних Полтавської області, занесених до Червоної книги України, відтворені на територіях та об'єктах ПЗФ: деркач, орлан-білохвіст, бобер звичайний, гадюка степова, журавель сірий, кулик-сорока. Ще 156 різновидів перебувають під загрозою зникнення або вже щезли.

У 2020 році площа мисливських угідь у Полтавській області становила 2074,97 тис. га, що складає близько 72 % площі області.

Популяція пернатих та копитних видів мисливських тварин зростає, а хутрових – скорочується.

Збільшення основних мисливських видів спостерігалось у 2020 році, туди входять: куниці – на 36,8 %; олені плямисті – на 25,4 %; кулики – на 16,6 %; кабани – майже на 10 %; перепелі – на 6,7 %; олені благородні – на 6,2 % та козулі – на 6,0 %. Поряд з цим відбулося зниження чисельності ланей – на 20,4 %; фазанів звичайних – на 11,2 %; муфлонів – на 10,3 %; лисиць – на 9 %; та майже на 6 % – лосів та єнотоподібних собак [36, с. 163-166]. Інші різновиди залишились та тому ж рівні, що й у попередні роки.

До немісцевих видів, що поширені в області й добре пристосовані до місцевих умов, можна віднести ондатру (Північна Америка) та єнотоподібну

собаку (Далекий Схід). Проте їх чисельність поступово скорочується в останні роки.

Сучасний стан рибного господарства Полтавської області не відповідає потенційним можливостям у цій галузі. Протягом усього періоду існування Кременчуцького та Кам'янського водосховища домінуючим видом рибогосподарського використання є промислове рибальство.

Біологічні природні туристичні ресурси Полтавської області, включаючи об'єкти природно-заповідного фонду, є важливими для культурно-пізнавального туризму, оскільки територія має унікальне природне середовище, яке варто досліджувати та пізнавати.

4. Кліматичні природні туристичні ресурси.

Полтавська область знаходиться в помірному кліматичному поясі, тип – помірно-континентальний, що сприяє розвитку культурно-пізнавальному туризмі на його території.

Найбільший вплив на формування погодних умов і клімату області мають величина і характер сонячного випромінювання, віддаленість регіону від великих водних мас, належність області до зони дії переважно атлантичних помірних та арктичних холодних повітряних мас, рівнинний рельєф. Територія області належить до недостатньо вологої, теплої, крайній південний схід – до посушливої, дуже теплої агрокліматичної зони [37, с.5-6].

Середня температура повітря за рік 7,6-8,6°C. січень – найхолодніший місяць, а найтеплішим є липень. Загалом області властиво м'яка зима і тепле літо. Кількість опадів, які випадають переважно влітку у вигляді дощу, 580-480 мм/рік. Найбільш дощові місяці – липень і червень. Середньорічна кількість опадів на території області змінюється, збільшуючись з півдня на північ.

Найкращі кліматичні умови у районах Кременчуцький та Полтавський. Загалом клімат можна назвати помірно-комфортним і він є сприятливим для культурно-пізнавального туризму, що дозволяє організовувати різноманітні культурні заходи, фестивалі, екскурсії.

Отже, можна зробити висновок, що привабливим компонентом для культурно-пізнавального туризму є природні ресурси Полтавської області, що мають вигідне географічне розташування, ґрунтовий склад (у регіоні переважає один з найбільш родючих ґрунтів – чорнозем) на яких росте різноманітна флора, розгалужена водна мережа, природно-заповідний фонд з унікальною екосистемою, рідкісними видами рослин і тварин тощо. Однак існує негативний антропогенний вплив, вирішення якого покращить потенціал природних туристичних ресурсів для культурно-пізнавального туризму. Саме тому необхідно впроваджувати політику спрямовану на злагоду між природою та суспільством, що являє собою охорону довкілля, раціональне використання та відтворення природних компонентів.

У наступному розділі кваліфікаційної роботи проведемо оцінку стану та перспектив розвитку культурно-пізнавального туризму у Полтавській області.

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В ПОЛТАВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1 Оцінка стану рекреаційно-туристичної діяльності та інфраструктури в регіоні

Туристичний потенціал області формують: 12 інформаційних туристичних центрів, 396 об'єктів природно-заповідного фонду, 25 рекреаційних зон, 40 рекреаційних пунктів, 1780 річок, 124 озер, 1272 ставки та 69 водосховищ, 74 агрооселі-садиби, 79 закладів розміщення, понад 200 закладів харчування, 13 санаторіїв, 146 музейних установ, 3059 об'єктів культурної спадщини, 3 екопарки, 107 суб'єктів туристичної діяльності (16 туроператорів та 91 турагенцій), близько 50 фестивалів, свят, конкурсів, ярмарків, 1 туристичний кластер, 35 туристичних шляхів, 7 туристичних клубів тощо. Популярні маршрути та об'єкти Полтавської області можна розглянути на туристичній карті у додатку Г.

Глибше пізнати історію та культуру Полтавської області туристам допомагають екскурсії, майстер-класи та фестивалі.

Найпопулярнішими фестивалями регіону є «Пісні Бузкового гаю», «Решетилівська весна», «Здвиг», «Пивиха-фест», «Козацька Столиця», «Борщик у глиняному горщику», «Гелон-Фест», «Солодкий Кременчук», «Мазепа-Фест» тощо. Справжній фестиваль народного мистецтва, що привертає не тільки українських жителів, але й іноземців – це Сорочинський ярмарок.

Що стосується транспортної інфраструктури, то в Полтавській області наявні такі її види: річковий, залізничний, трубопровідний, електричний та автомобільний. На території Полтавщини не можна скористатись морського і на даний час повітряним видом транспорту. Найпопулярнішими видами є автомобільний, електричний й залізничний транспорт (рис. 2.1.1.).

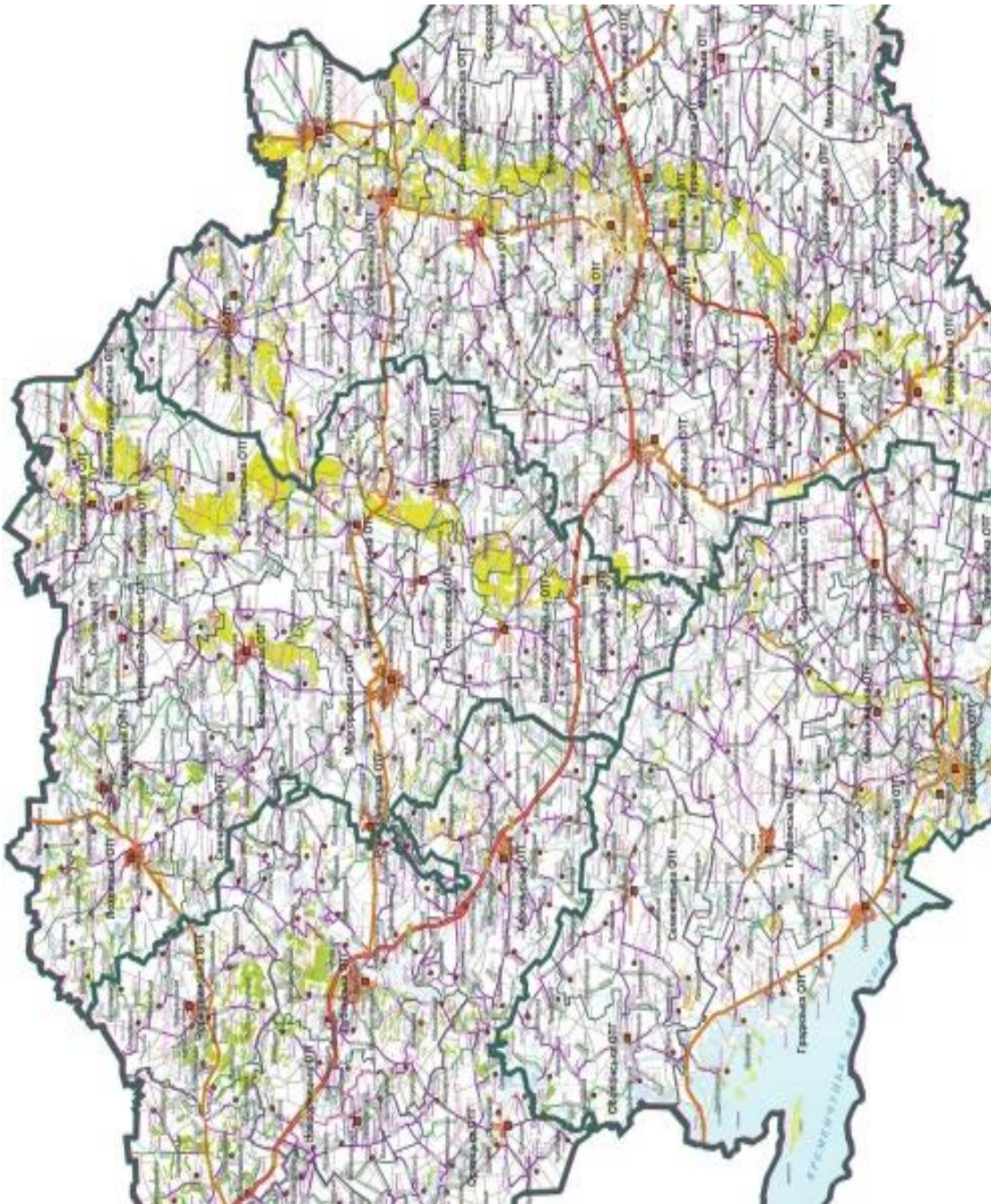

Рис. 1.1.2. – Транспортна інфраструктура Полтавщини [44, с. 254]

Галузева мережа закладів культури Полтавщини складається з 784 клубних закладів, 708 бібліотек, 43 мистецьких шкіл, 146 музеїв, 2 концертних організації, 6 парків культури та відпочинку.

У таблиці 2.1.1. можна побачити показники розвитку культури і туризму у Полтавській області.

Таблиця 2.1.1

Показники розвитку культури і туризму Полтавщини [32]

№ з/п	Показник	2021 рік	2022 рік	2023 рік прогноз	2023 рік у % до 2022 року
-------	----------	----------	----------	------------------	---------------------------

1	Книжковий фонд бібліотеки, тис. примірників	8251,4	7370,0	7220,0	97,9
2	Кількість читачів, тис. осіб	477,0	472,0	470,0	99,5
3	Відвідуваність населенням кіносеансів з платним показом, тис. осіб	96	150	150	100
4	Відвідуваність музеїв населенням, тис. осіб	282,3	150,0	250,0	166,7
5	Відвідуваність театрів населенням, осіб	62474	123800	127090	102,7
6	Кількість учнів у школах естетичного виховання, тис. осіб	11,9	11,4	11,7	102,6

Усього в області функціонує близько 1618 закладів та установ культури і мистецтва.

В умовах воєнного стану змінено формат роботи закладів культури – частина заходів проводиться у форматі онлайн, народне мистецтво популяризується на офіційних вебсайтах, інтернет-сторінках. Великі творчі проєкти, концерти та заходи перенесено на пізніші терміни.

З метою збереження та захисту переміщено до сховищ 251586 предметів Музейного фонду України.

Здійснюється актуалізація бібліотечних фондів – станом на 01.09.2022 р. із фондів бібліотек вилучено 385,1 тис. примірників друкованої продукції російською мовою. Кількість реалізованих культурних послуг та послуг туризму за час війни знизилися на 45%. Фінансування сфери культури забезпечено на 10 % [32].

Наразі в рамках декомунізації та дерусифікації підпадає 164 об'єкти, що мають зняти з Державного реєстру нерухомих пам'яток України.

На жаль, розглянути сучасну динаміку туристичних потоків неможливо, оскільки точні статистичні спостереження чи цільові соціологічні дослідження Державної служби статистики України у напрямку туризму не проводяться, крім того, через воєнний стан органи державної статистики взагалі припинили оприлюднення статистичної інформації, за винятком індексу споживчих цін, експорту-імпорту товарів, попередньої

оцінки ВВП. Тому розглянемо інформацію що наявна на офіційному сайті Державної служби статистики України [39] та Головного управління статистики у Полтавській області [38].

У таблиці табл. 2.1.2. наведено офіційні показники туристичних потоків Полтавської області, що відображають статистику прибуттів за 2018-2020 роки.

Як свідчать дані таблиці 2.1.2, кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами в Полтавській області у 2018 складало 32007 осіб (в'їзні туристи – 1491, виїзні туристи – 28392, внутрішні туристи – 2124), у 2019 р. – 36847 (80 іноземних туристів, 35739 виїзних туристів та 1028 внутрішніх), а у 2020 р. налічувалось 18993 осіб (17939 – виїзні туристи, 1054 – внутрішні туристи). Кількість туристів у 2020 р. на 40,7 % менше ніж у 2018 р. та ще на 48,5 % менше ніж у 2019 р. З 2018 року кількість іноземних відвідувачів області зменшується, а у 2020 році дані про їх відвідування відсутні. Кількість виїзних туристів у 2020 р. менше на 36,8 % ніж у 2018 р. та на 49,8 ніж у 2019 р. Щодо внутрішніх туристів, то у 2018 їх було більше ніж у 2020 році на 50,3 %, однак відносне відхилення 2020 та 2019 рр. становить 2,5 %.

З цього можна зробити висновок, що туристична діяльність у 2020 році погіршилась у порівнянні з попередніми роками. Головною причиною стала пандемія Covid-19, яка спровокувала зменшення кількості подорожей по всьому світі, та, зокрема, в Україні.

Таблиця 2.1.2

Показники кількості іноземних туристів і громадян України,
обслугованих туроператорами та турагентами в Полтавській області
у 2018-2020 рр. [39]

(осіб)

Показники	Роки			Відхилення			
				абсолютне (±)		відносне, %	
	2018	2019	2020	2020/2018	2020/2019	2020/2018	2020/2019

Показники	Роки			Відхилення			
				абсолютне (±)		відносне, %	
	2018	2019	2020	2020/2018	2020/2019	2020/2018	2020/2019
Юридичні особи							
Кількість обслугованих туристів (без екскурсантів) – усього	4215	3498	2660	-1555	-838	-36,8	-24
у тому числі подорожуючих	-	-	-	-	-	-	-
у межах України	524	328	751	227	423	43,3	12,9
за кордоном	3691	3170	1909	-1782	-1261	-34,2	-39,8
Фізичні особи-підприємці							
Кількість обслугованих туристів (без екскурсантів) – усього	27792	33349	16333	-11459	-17016	-41,2	-51
у тому числі подорожуючих	1491	80	-	-1491	-80	-100	-100
у межах України	1600	700	303	-1297	-397	-81,1	-56,7
за кордоном	24701	32569	16030	-8671	-16539	-35,1	-50,8

У таблиці 2.1.3 наведено показники функціонування колективних засобів розміщування в області 2018-2020 рр.

За даними таблиці 2.1.3 можна зробити висновок, що найбільшу кількість колективних засобів розміщення в регіоні упродовж досліджуваного періоду зафіксовано у 2019 р. – 44 од. У 2020 р. їх кількість скоротилася до 43 од., що на 2,3 % менше.

Таблиця 2.1.3

Показники функціонування колективних засобів розміщування в
Полтавській області 2018-2020 рр. [38]

Роки	Кількість колективних засобів розміщування, од. усього	Кількість місць, од. усього	Кількість осіб, що перебували в колективних засобах розміщування, осіб усього
2018	43	3363	164452
2019	44	3453	162659
2020	43	3393	87745
Відхилення 2020/2018 р.: - абсолютне, (±)	0	30	-76707
- відносне, %	0,0	0,9	-46,6
Відхилення 2020/2019 р.: - абсолютне, (±)	-1	-60	-74914
- відносне, %	-2,3	-1,7	-46,1

Через зменшення кількості колективних засобів розміщення у 2020 році відбулось зниження кількості місць і кількості обслуговуваних туристів. Так, у 2020 р. кількість місць майже на 1 % більше ніж у 2018 р., але на 1,7 % менше ніж у 2019 р. Кількість осіб, що перебували в колективних засобах розміщування у 2020 р. становила 87745, що на 46,6 % та 46,1 % менше ніж у 2018 та 2019 роках.

Інформація про кількість та місткість спеціалізованих засобів розміщення в Полтавській області з 2015 по 2017 рр. та динаміку змін цих показників наведено в таблиці 2.1.4. Після 2017 року дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності статистичної інформації.

У складі дитячих закладів оздоровлення та відпочинку важливу роль займає дитячі оздоровчі заклади. За допомогою даних за 2017-2019 рр. проведено їх аналіз, що можна побачити у таблиці 2.1.5.

Таблиця 2.1.4

Показники функціонування спеціалізованих закладів розміщення у
Полтавській області за 2015–2017 рр. [38]

(од.)

Роки	Санаторії та пансіонати з лікуванням		Санаторії-профілакторії		Будинки та пансіонати відпочинку		Бази та інші заклади відпочинку	
	усього	у них ліжок, тис.	усього	у них ліжок, тис.	усього	у них ліжок, тис.	усього	у них ліжок, тис.
2015	13	3,7	2	0,3	1	... ¹	12	0,7
2016	13	3,5	2	0,3	-	-	13	0,8
2017	13	3,4	2	0,3	-	-	12	0,8
Відхилення 2017/2015 р.: - абсолютне, (±)	0	-0,3	0	0	-1	-	0	0,1
- відносне, %	0,0	-8,1	0,0	0,0	-100	-100	0,0	14,3
Відхилення 2017/2016 р.: - абсолютне, (±)	0	-0,1	0	0	-	-	-1	0
- відносне, %	0,0	-2,9	0,0	0,0	-	-	-7,7	0,0

Таблиця 2.1.5

Показники функціонування дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, які працювали влітку в Полтавській області за 2017–2019 рр. [38]

Роки	Кількість закладів, одиниць, од.		У них місць, одиниць, од.		Кількість дітей, які перебували у закладах, осіб	
	усього	у т. ч.	усього	у т. ч.	усього	у т. ч.
		заклади оздоровлення		заклади оздоровлення		заклади оздоровлення
1	2	3	4	5	6	7
2017	808	25	6117	5662	54620	18112

Продовж. табл. 2.1.5

1	2	3	4	5	6	7
2018	782	22	5279	4759	49204	14038

2019	757	26	6137	6094	50687	16219
Відхилення 2019/2017 р.: - абсолютне, (±)	-51	-1	20	432	-3933	-1893
- відносне, %	-6,3	-4	0,3	7,6	-7,2	-10,5
Відхилення 2019/2018 р.: - абсолютне, (±)	-25	4	861	1335	1483	2181
- відносне, %	-3,2	18,2	16,3	28,1	3	15,5

У 2019 р. в області працювало 757 дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, які працювали влітку, у них перебувало 16219 осіб.

В Полтавській області відсутній комплексний та конкурентоспроможний туристичний продукт. Основною причиною цього є неефективне використання туристичних ресурсів території.

Для того, щоб дізнатися відношення населення до туристичних ресурсів регіону і задля популяризації краю, було проведено анкетування, в якому брали участь 100 респондентів. Вік опитуваних коливався від 15 до 65 років, що дозволило охопити всі вікові категорії, які можуть цікавитися туризмом. У ході проведення опитування, намагалися залучити не лише місцевих жителів, а і населення з інших областей, щоб охопити більшу кількість думок, в результаті 70 % були жителями Полтавського регіону, решта 30 % проживали в інших областях (рис. 2.1.2).

Метою опитування було більш детальне вивчення відношення до рекреаційно-туристичних ресурсів Полтавщини, її розвитку і загальних чинників, які можуть впливати на туристичні потоки. Провівши оцінку результатів анкетування, можемо спостерігати цікаві висновки: 1) 97 % респондентів вказують, що люблять подорожувати; 2) з них 71 % віддають перевагу подорожам Україною, 17 % подорожам по області, в якій проживають і 12 % обирають подорожі за кордоном (рис. 2.1.3);

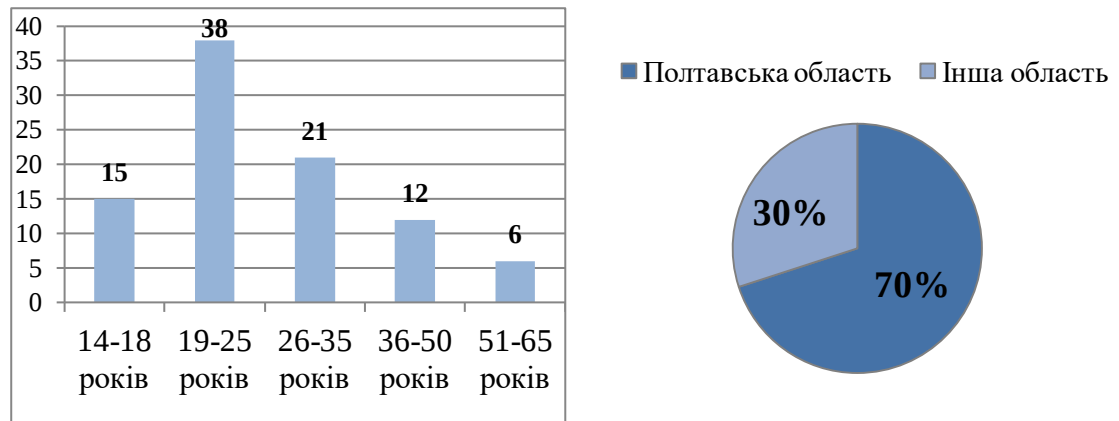

Рис.2.1.2 Структура розселення та віку респондентів

[складено авторкою]

3) також цікавим фактом є те, що 73 % опитаних полюбляють активний відпочинок (рекреацію), решта (27 %) вважають для себе пріоритетним пасивний вид туризму (рис. 2.1.4).

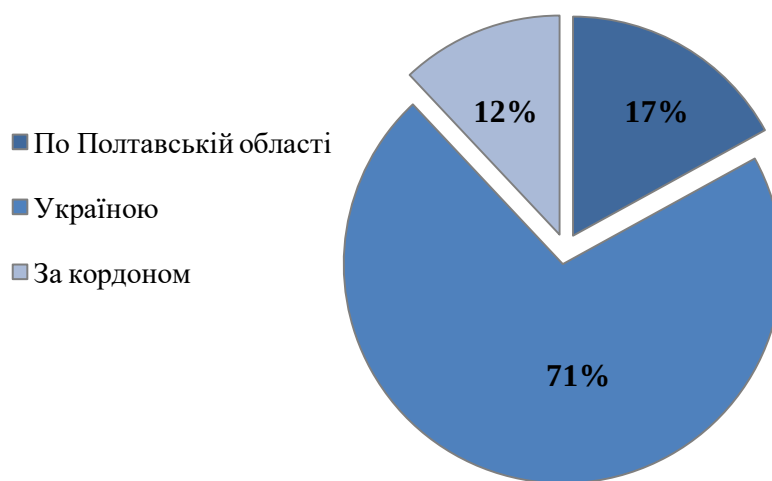

Рис. 2.1.3 Переваги респондентів у подорожі [складено авторкою]

Після загальних питань респондентів запитали їх думку щодо туристичного потенціалу Полтавської області.

85 % опитаних вважають, що Полтавська область є цікавою в туристичному плані (рис. 2.1.4).

Рис. 2.1.4 Переваги респондентів у активному та пасивному туризмі
[складено авторкою]

Чи є цікавою, на Вашу думку, Полтавська область в туристичному плані?

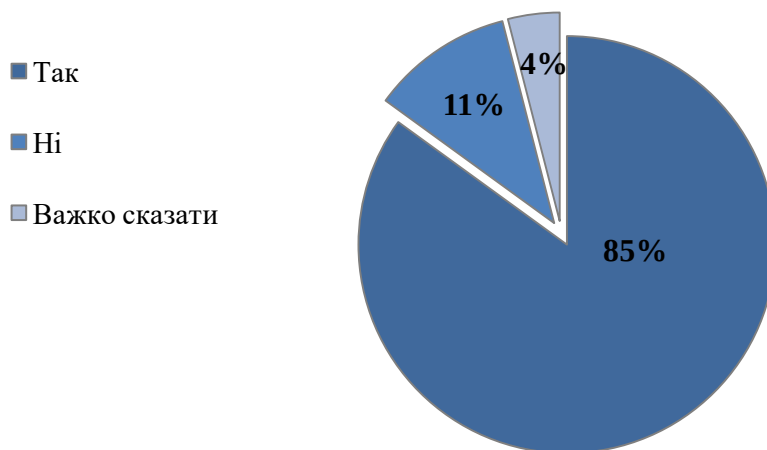

Рис.2.1.5 Відповіді опитуваних у відсотках щодо того, чи є цікавою у туристичному плані Полтавська область [складено авторкою]

Однак на думку опитуваних туристична інфраструктура в регіоні не достатньо розвинута, так вважає 75 % (рис. 2.1.6).

Чи розвинена туристична інфраструктура Полтавської області?

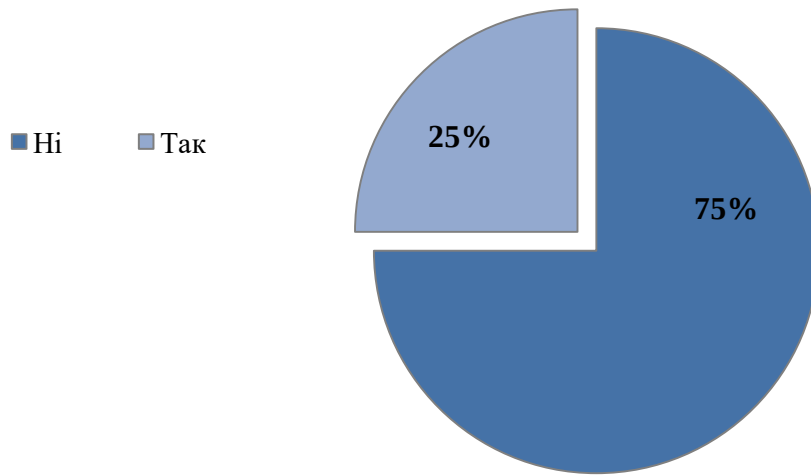

Рис. 2.1.6 Думки опитаних, щодо туристичної інфраструктури Полтавщини [складено авторкою]

Також було запитано, що на думку респондентів не вистачає для розвитку туризму. Найпоширеніша серед відповідей – поганий стан автомобільних доріг. Ще вони вважають складовими для покращення – це реставрація, догляд або удосконалення туристичних об’єктів; створення більш комфортних умов для пунктів масової зупинки та оглядових майданчиків; невисокий рівень рекламної діяльності щодо туризму; розвинення туристичного бренду регіону. Також для ефективного обслуговування туристів потрібна розвинена саме туристична інфраструктура.

Таким чином, попри значний туристично-рекреаційний потенціал Полтавської області, туристична інфраструктура функціонує неефективно. Основними проблемами її розвитку є недостатня розвиненість транспортної інфраструктури, обмежена кількість місць для проживання туристів у популярних туристичних місцях, недостатня кількість розваг та ресторанів,

незначна кількість уваги до збереження природних та культурних об'єктів, відсутність достатньої кількості інформаційних матеріалів про туристичні об'єкти й так далі.

Ці проблеми потребують уваги та зусиль для вирішення з боку влади, місцевих громад, туристичних підприємств та громадських організацій з метою поліпшення рекреаційно-туристичної діяльності та інфраструктури в Полтавській області. Адже лише неповторність туристичних ресурсів Полтавщини не дасть заплющити очі на їх низький рівень.

У наступному підрозділі буде визначено напрями та перспективи розвитку культурно-пізнавального туризму в регіоні.

2.2 Напрями та перспективи розвитку культурно-пізнавального туризму в регіоні

Культурно-пізнавальний туризм відіграє важливу роль у сучасному світі, оскільки допомагає зберегти та відродити культурну спадщину, є суттєвим фактором економічного зростання, сприяє розвитку міжнародних зв'язків тощо. Його розвиток цінний для галузі туризму України, оскільки переважна кількість туристів подорожує заради дозвілля та відпочинку.

В Полтавській області, на основі наявних туристичних ресурсів, існують такі напрями культурно-пізнавального туризму: етнографічний, історичний, екологічний, гастрономічний, релігійний та археологічний.

Для визначення основних факторів впливу на розвиток туристичної галузі в Полтавській області та розробки стратегічних напрямків було проведено SWOT-аналіз, який показано у таблиці 2.2.1.

В результаті можна зробити висновок, що Полтавська область має передумови для того, щоб стати центром культурно-пізнавального туризму.

Регулювання культурно-пізнавальної туристичної сфери Полтавщини визначено у «Стратегії регіонального розвитку Полтавської області 2021-

Таблиця 2.2.1

**Матриця SWOT-аналізу розвитку туристичного бізнесу
в Полтавській області [складено авторкою]**

Сильні сторони	Слабкі сторони
1. Унікальна історична і культурна спадщина загальноукраїнського та міжнародного значення. 2. Наявність потенційно брендированих об'єктів і продуктів. 3. Економічно розвинений регіон. 4. Вигідне транспортно-логістичне розташування (автошляхи та залізничні шляхи). 5. Наявність значної кількості об'єктів і територій заповідного фонду. 6. Власні енергетичні, промислові, будівельні потужності. 7. Досить високий рівень концентрації людського капіталу, наявність наукових закладів та студентської молоді.	1. Низька якість комерційних та окремих комунальних та муніципальних послуг (транспорт, громадські туалети, прибирання вулиць тощо). 2. Проблеми з благоустроєм потенційно привабливих туристичних об'єктів. 3. Низька якість та недостатній асортимент туристичних послуг. 4. Низька активність у сфері туризму, послуг, розвитку клієнто-орієнтованого малого та середнього бізнесу. 5. Низький рівень кооперації, партнерських відносин, кластеризації сфери послуг. 6. Брак професійних кадрів у системі управління. 7. Недостатній рівень транспортного сполучення. 8. Неефективний маркетинг у сфері туризму та промоцій.
Можливості	Загрози
1. Доступність сучасних інформаційних технологій та їхній подальший розвиток. 2. Збільшення попиту на туристичні продукти на внутрішньому ринку (організований та неорганізований туризм). 3. Розвиток державно-приватного партнерства. 4. Зацікавленість проектами розвитку туризму з боку громадських організацій. 5. Зацікавленість історико-культурною спадщиною з боку української діаспори, та зарубіжних представників інших національних меншин. 6. Альтернативні джерела фінансування проектів (фонди підтримки, грантові програми, проекти міжнародної технічної допомоги). 7. Горизонтальна співпраця з іншими регіонами. 8. Наявність постійного попиту з боку жителів області у сфері культурно-пізнавального, подієвого, промислового, сільського «зеленого» туризму.	1. Неналежний стан транспортної інфраструктури країни, низька якість послуг з перевезення. 2. Дефіцит бюджету, неможливість фінансування проектів через нерівноцінний розподіл бюджету «центр-регіони». 3. Конкуренція з боку інших міст і регіонів України. 4. Неефективне державне управління туристичною галуззю в цілому. 5. Поглиблення макроекономічних кризових явищ на національному та світовому ринках. 6. Відсутність підтримки ініціатив місцевої влади у сфері розвитку туризму з боку бізнесу та громадськості, центральних органів влади.

2027», в якій до стратегічної цілі входить сталий розвиток культури, креативних індустрій та туризму; «Програмою розвитку туризму і курортів у Полтавській області на 2021–2025 роки», що розроблена відповідно проєкту «Стратегії регіонального розвитку Полтавської області на період до 2027 року», у якій зазначено, що одним з найбільш популярних видів туризму регіону за метою подорожі є культурно-пізнавальний туризм [34, с. 5]; «Комплексною Програмою розвитку культури і мистецтва в Полтавській області на 2021-2025 роки»; Програмою збереження культурної спадщини Полтавської області на 2021 – 2023 роки та ін. документами. Реалізацію державної політики в галузі туризму виконує Департамент з питань культури і туризму Полтавської обласної державної адміністрації та інші структурні підрозділи.

Наведені Програми розвитку у Полтавській області на 2021–2025 роки передбачають такі головні напрямки, як:

1. Розвиток туристичної інфраструктури та сфери культури у сільській місцевості.

Напрямок передбачає забезпечення населення якісними і доступними туристичними послугами, створення та покращення наявних об'єктів туристичної сфери матеріально-технічною базою, перетворення закладів культури у центри культурного розвитку територіальних громад тощо.

2. Розвиток внутрішнього туризму, до складу якого входять такі завдання [34]:

- а) урегулювання на законодавчому рівні питання функціонування та розвитку нових видів туризму та забезпечення вимог безпеки під час надання туристичних послуг: створення нових туристичних маршрутів поряд з уже чинними класичними напрямками історичного, пізнавального, етнографічного туризму; здійснення проєктів гастротуризму (Наприклад «Ярмарок крафтових виробників Полтавщини») та презентації гастромаршрутів Полтавщини за окремими туристичними дестинаціями; підтримка соціальних туристичних проєктів;

б) створення сприятливих умов для залучення інвестицій для розбудови туристичної та інфраструктури: грантова підтримка для розвитку мікро- та малого підприємництва даної сфери;

в) сприяння впровадженню моделі «Smart Tourist Destination» на регіональному та місцевому рівні: рекламна діяльність (наприклад залучення лідерів думок); створення каталогів заходів, що асоціюються з Полтавщиною; збільшення вартості вхідних квитків до музеїв обласного підпорядкування на рівні економічної доцільності на 20 % щороку;

г) сприяння інтеграції об'єктів культурної спадщини й територій, на яких вони розміщені, в міжнародні, національні та регіональні культурні і туристичні маршрути: налагодження міжнародних туристичних потоків та реалізація туристичних проєктів у співпраці з іншими регіонами України;

г) забезпечення розвитку інфраструктури курортів та рекреаційних територій з використанням кластерних моделей, державно-приватного партнерства та соціального замовлення: проведення форуму всеукраїнського та міжнародного рівня для представників санаторно-курортних закладів;

д) Створення туристичних кластерів та туристичної інфраструктури, яка б відповідала сучасним стандартам;

3. Створення умов для ефективного використання економічного потенціалу культурної спадщини.

Перспектива даного напрямку спрямована на підвищення серед шкільної молоді надання пільгових туристичних поїздок. Тобто, залучати їх до відвідування музеїв обласного підпорядкування шляхом днів відкритих дверей.

4. Розбудова унікального рекреаційно-туристичного потенціалу у Полтавській області для підвищення рівня поінформованості населення про екосистемні послуги регіону, у тому числі рекреаційні та освітні, які є доступними на природоохоронних територіях, з метою розвитку пов'язаного з ними бізнесу [14].

5. Розвиток культурно-мистецької інфраструктури.

6. Модернізація інформаційно-технологічної інфраструктури обласних бібліотек.

7. Збереження та популяризація традиційної народної культури, її самобутності у контексті європейських цінностей;

8. Збереження та розвиток елементів нематеріальної культурної спадщини Полтавщини, оскільки вони є претендентами до включення в Репрезентативний список та потребують негайної охорони ЮНЕСКО.

9. Розвиток професійних мистецьких закладів (підтримка обласних закладів мистецтва, проведення фестивалів на професійній основі, популяризація за кордоном полтавського мистецтва тощо).

10. Розвиток музейної справи [37].

11. Проведення інвентаризації та постійного моніторингу стану об'єктів культурної спадщини та контроль за станом їх збереження;

12. Оцифрування об'єктів культурної спадщини;

13. Виготовлення облікової документації на пам'ятки та щойно виявлені об'єкти культурної спадщини для включення її до Державного реєстру нерухомих пам'яток України;

14. Виявлення нових об'єктів культурної спадщини;

15. Виготовлення науково-проектної документації для збереження пам'яток культурної спадщини (встановлення охоронних зон, реставрація, пристосування, консервація, пристосування); визначення об'єктів, на яких необхідно першочергово провести дослідні, протиаварійні та консерваційні роботи і складення їх переліку; забезпечення виконання першочергових протиаварійних та консерваційних робіт на пам'ятках;

18. Встановлення охоронних дощок;

19. Популяризація об'єктів культурної спадщини шляхом видання довідників, планів-схем та іншої друкованої продукції, організації фотовиставок, проведення заходів, з метою залучення потенційних інвесторів;

20. Забезпечення укладання охоронних договорів між відповідним

органом охорони культурної спадщини та власниками (уповноваженими ними органами) і користувачами пам'яток [32].

Загалом Програми націлені на розвиток туристично-рекреаційної інфраструктури та супутніх послуг для підвищення конкурентоздатності культурно-пізнавального та інших видів туризму; формування позитивного іміджу регіону як місця надання якісних туристичних послуг; збільшення кількості туристів та екскурсантів; створення сучасних туристичних продуктів; зростання обсягів туристичних послуг і надходжень до бюджетів всіх рівнів; зростання зайнятості населення в туризмі; підвищення професійного рівня працівників туристично-рекреаційної сфери; розвиток передумов для залучення внутрішніх та іноземних інвестицій; активізація міжнародного співробітництва; промоцію туристичного потенціалу регіону; створити умови для захисту, збереження та популяризації пам'яток культурної спадщини; збільшити представництво об'єктів Полтавської області у Державному реєстрі нерухомих пам'яток України; розробити нові туристичні маршрути, які базуються на пам'ятках та об'єктах культурної спадщини й т.д.

Однак повноцінну реалізацію наведених документів і загалом туристичної сфери в Полтавській області завадили повномасштабні бойові дії. Усім сферам в тому числі й туризму довелось підлаштовувати під сучасні реалії, що негативно впливають на їх діяльність. Через економічні обставини в країні для галузі туризму фінансову підтримку держава не обіцяє. Ситуація також досить складна з точки зору виходу українського туризму на міжнародну арену.

З 24 лютого 2022 року туристична індустрія взагалі припинила свою діяльність і тільки з кінцем весни почала своє відновлення, однак належним чином не розвивається. Наразі ж попит на відпочинок складає 10% від схожих обсягів відпочинку за 2021 рік [46, с. 6].

Зараз одним із основних напрямків є збереження та охорона культурних цінностей Полтавщини. Сюди входять такі завдання [33]:

- перевірка наявності документації й стану земель історико-культурного призначення та складання їх опису;
- створення органу охорони культурної спадщини або призначення за це відповідальної особи;
- продовження роботи з наповнення переліку пам'яток та щойно виявлених об'єктів культурної спадщини Полтавської області та укладення охоронних договорів місцевого й національного значення;
- визначення зон охорони, меж території пам'ятки, встановлення режиму використання пам'ятки та її території;
- виготовлення, встановлення та утримання охоронних дощок, охоронних знаків, інших інформаційних написів, позначок на пам'ятках або в межах їхніх територій.

У 2023 році заплановано [32]: створити умови для підвищення рівня залученості населення до споживання культурних послуг, зробити їх максимально доступними для всіх категорій населення; забезпечити умови для безбар'єрного простору в закладах культури та мистецтва; збереження та популяризація культурної спадщини, в тому числі Більського городища; розвиток зеленого туризму з метою ведення здорового способу життя населенням регіону; розробити і затвердити концепцію реформування та оптимізації обласної бібліотечної галузі.

На нашу думку, післявоєнна перспектива розвитку культурно-пізнавального туризму Полтавщини передбачає:

- проведення реставрації та відновлення пошкоджених культурних об'єктів і пам'яток;
- визнання об'єктів або комплексів Полтавської області світовою спадщиною UNESCO. Це сприятиме притоку культурних туристів та збільшенню престижу регіону.
- привертання уваги туристів до унікальних звичаїв, традицій, ремесел і культурних подій;
- вдосконалення туристичної інфраструктури (готелі, ресторани, музеї,

інформаційні центри тощо) для комфортного перебування туристів; Наприклад в сільській місцевості, оскільки це може стати додатковим джерелом доходів для місцевих жителів і збереженням традиційного сільськогосподарського способу життя.

- впровадження сучасних технологій, таких як віртуальні тури, мобільні додатки, розширена реальність. Це дозволить створити інтерактивні та цікаві туристичні експерименти.

- розширення туристичної пропозиції. Розвиток нових туристичних маршрутів, продуктів і програм (культурні події, фестивалі, майстер-класи та інші формати). Наприклад це можуть бути маршрути, присвячені літературним творам, народним ремеслам або релігійним місцям;

- промоція (використання сучасних медіаканалів, соціальних мереж і співпраця з туристичними агентствами) туристичного потенціалу Полтавської області як внутрішньо, так і закордоном.

- співпраці між владою, туристичними підприємствами та місцевими громадами для розвитку культурно-пізнавального туризму. Важливо включати місцеве населення в розвиток туризму, залучати їх до організації та представлення культурних подій та фестивалів.

- співпраця з іншими туристичними регіонами України та міжнародними партнерами. Обмін досвідом, спільні маркетингові кампанії та розробка маршрутів, які об'єднують культурні та природні атракції, можуть збільшити привабливість області для туристів.

- активний розвиток екологічного туризму, враховуючи природні ресурси області.

- активний розвиток гастрономічного туризму. Традиційні полтавські страви можуть залучити гурманів та любителів кулінарних подорожей. Фермерські господарства та кулінарні фестивалі – ключові елементи гастрономічного туризму.

Ці перспективи можуть сприяти розвитку культурно-пізнавального туризму в Полтавській області, створюючи нові можливості для розширення

туристичної індустрії, залучення інвестицій, забезпечуючи економічні та соціокультурні переваги для регіону.

Отже, культурно-пізнавальний туризм відіграє важливе місце у регіональному розвитку Полтавської області. Саме історико-культурна спадщина посідає вагоме місце і дає основу для розвитку культурно-пізнавального виду туризму, який зазначено пріоритетним у Програмі розвитку туризму і курортів у Полтавській області на 2021–2025 роки. Необхідне залучення до регіону не лише внутрішніх туристів, але й іноземних.

Зараз найчастіше організовуються культурно-пізнавальні тури. Вони популярні як серед місцевого населення, так і серед внутрішньо переміщених осіб. Саме тому у наступному підрозділі нами буде розроблено етнографічний тур «Погляд у минуле».

2.3 Розробка етнографічного туру по Полтавській області

1. Обґрунтування реалізації етнографічного туру «Погляд у минуле».

Особливу важливість під час війни становить вивчення своєї культури, звичаїв, побуту, оскільки це закликає берегти та передавати ці знання нащадкам, допомагає зберегти ідентичність та свідомість народу, нагадує про цінність нашої культурної спадщини, формує патріотичність та об'єднання громадян тощо.

Етнографічний тур – туристична поїздка, мотивована інтересом до культурної спадщини етнічного народу або регіону, що збереглася до наших днів.

Мета туру: дізнатись або збагатити знання про унікальні традиції, ремесла, звичаї, архітектуру та інші аспекти життя населення Полтавщини.

Важливість реалізації етнографічного туру полягає:

– у збереженні культурної спадщини, оскільки під час війни вона може

бути під загрозою знищення, тому проведення етнографічного туру допомагає зберегти ці цінності й показати їх значення для суспільства;

– в економічному піднесенні та збереженні соціально-економічної стабільності в умовах конфлікту. Етнографічний тур може стати джерелом доходу для держави;

– у позитивному впливі на психологічний стан людей, які переживають воєнні події. Тур надає можливість відірватися від негативних емоцій та стресу, зануритися в культурну атмосферу тощо. Попри стійку суспільну думку що відпочинок не на часі, все ж таки чимало українців дозволяють собі коротке перезавантаження;

– у взаєморозумінні та інтеркультурному діалозі між різними етнічними та культурними групами. Допомагає відкрити нові перспективи, вивчити різноманітність культур і сприяти зміцненню міжетнічного та міжкультурного порозуміння.

Також на етно тур розглядається як перспективний інноваційний сегмент внутрішнього туризму України.

2. Опис туру.

Таблиця 2.3.1

Характеристика етнографічного туру «Погляд у минуле»

[складено авторкою]

Класифікація	
За напрямом	у межах країни (внутрішній)
За охопленням території	внутрішньорегіональний
За цілями	Культурно-пізнавальний
За терміном поїздки	вихідного дня
за формою участі	груповий
за віком	зрілий
- за способом пересування	автобусний, пішохідний

Тривалість: 1 ніч / 2 дні.

Оскільки деякі музеї та інші об'єкти культури закрито під час воєнного

стану і через важливість дотриманням безпекових заходів тривалість етнографічного туру буде 2 дні (вікенд).

Програма туру: транспортно-екскурсійне обслуговування, проживання в ЕтноПоселенні «Старий Хутір» (сmt Опішня), пішохідна екскурсія по м.Полтава, Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, ЕтноСадиба «Лялина Світлиця» в Опішні, Великобудищанський український народний музей весілля (с. Великі Будища), Решетилівський районний краєзнавчий музей, Решетилівська Майстерня Художніх Промислів (м. Решетилівка), етномузей «Пива&Самогону» (с. Абазівка).

Маршрут: Кременчук – Полтава – Опішня – Великі Будища – Решетилівка – Абазівка – Кременчук (рис. 2.3.1).

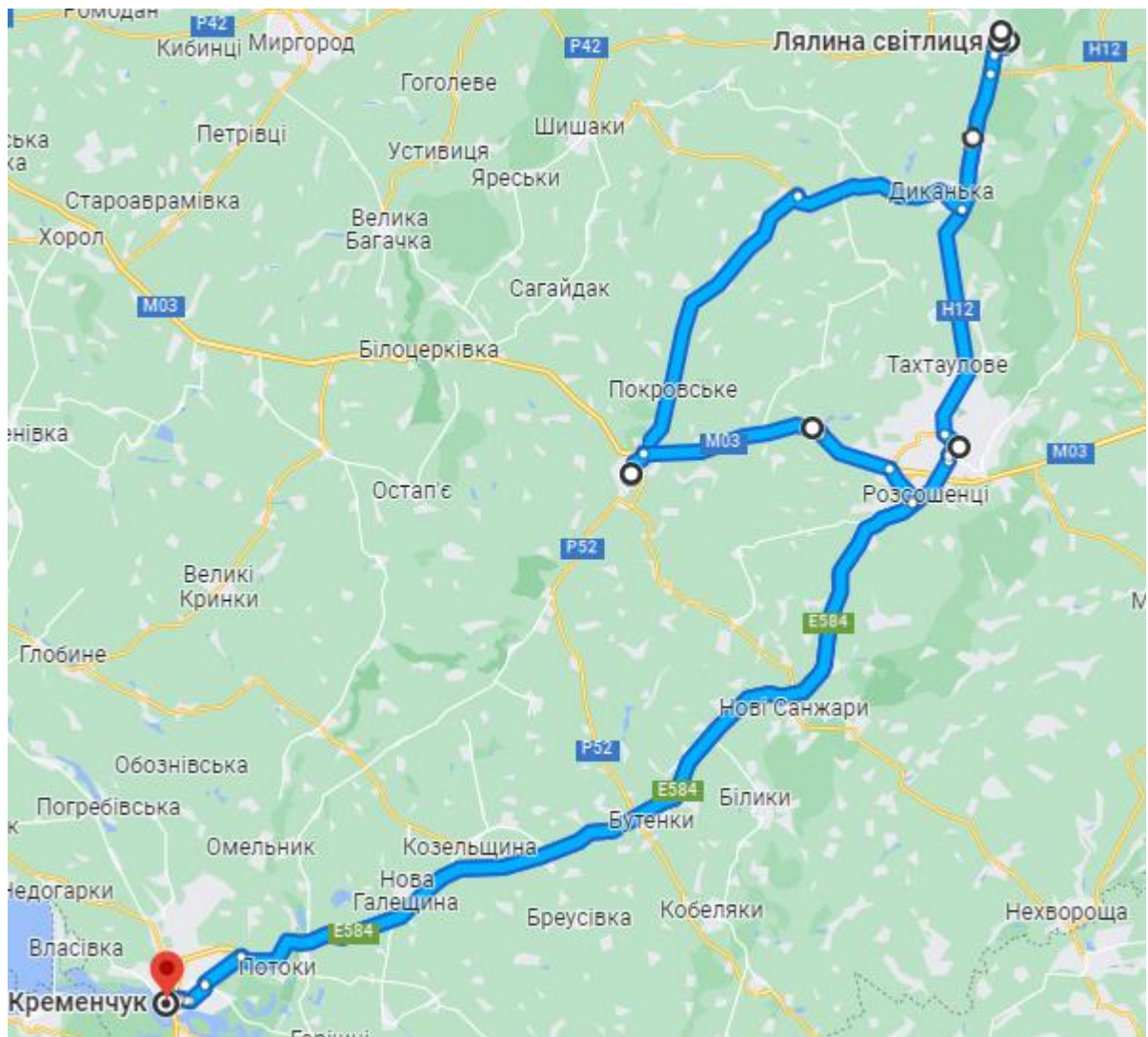

Рис. 2.3.1 Маршрут етнографічного туру «Погляд у минуле»

[складено авторкою]

Чисельність групи: 8 осіб. Вік: не менше 18. Сімейний стан: не має значення. Рівень доходу людини: середній.

Розміщення групи: ЕтноПоселення «Старий Хутір», що має у своєму арсеналі 4 садиби побудованих у минулому столітті (1914 р., 1928 р., 1930 р. та 1960 р.). Також на території знаходиться контактна ферма (де знаходяться барани, свині, кролі, качки та кури) і кухня з автентичними стравами.

Хатини обладнані зручними меблями, індивідуальним санвузлом, кабельним телебаченням, холодильником та електрочайником. Інфраструктура присадибної ділянки: альтанка, зона барбекю, майданчик для роботи, майданчик для майстер-класів, дитячий майданчик, стоянка. Дозволяються відвідувачі з домашніми тваринами. До послуг гостей Wi-Fi, пральня, лазня, прокат велосипедів, риболовля.

Супровід: група забезпечена 1 гідом з боку туристичної фірми.

Транспортне забезпечення: група добирається мікроавтобусом до всіх призначень туру, включно зі шляхом додому.

Харчування: за особисті кошти, є локації туру де входить до вартості екскурсії.

3. Програма обслуговування туристів.

1 день:

6:45 – зустріч групи на автовокзалі у м. Кременчук.

7:00 – відправлення до м. Полтава.

8:40 – прибуття до м. Полтава.

9:00-9:30 – сніданок у кафе «Полтавські Галушки».

9:30-11:00 – пішохідна оглядова екскурсія культурно-історичним осердям Полтави.

Полтава – духовний центр України. Ви побачите Театральну та Круглу площі, Краєзнавчий музей, Мініскульптуру Енея, Спаську церкву, Прибуткові будинки, Соборний майдан, Свято-Успенський собор, Пам'ятник галушкам, Білу альтанку, Оглядовий майданчик, вулицю Дворянська та інші туристичні локації.

11:10-11:55 – прибуття до ЕтноСадиби «Лялина світлиця» у смт Опішня.

12:00-12:30 – екскурсія ЕтноСадибою «Лялина світлиця».

У ЕтноСадибі «Лялина Світлиця» відвідаємо 3 інтерактивні музеї: музей ляльки-мотанки, музей звареного борщу та музей живого хліба. Розглянемо дві старих садиби: Лялина Світлиця (93 роки) і Хатинка Веселинка (104 роки). Побачимо театралізоване дійство та приймемо у ньому участь (за бажанням).

13:30-14:30 – обід в ЕтноСадибі «Лялина світлиця».

На обід буде запропоновано кілька різновидів борщу й інші унікальні Полтавські страви та напої, що приготовані власноруч господинею ЕтноСадиби.

Факультативно пропонуються:

- проведення мистецьких майстер-класів (виготовлення ляльки-мотанки, глиняних свищиків, прядіння тощо);
- проведення гастрономічних повсякденних майстер-класів (приготування у печі борщу у глиняних горщиках (на вибір зі 100 різновидів) забутих полтавських страв: шуликів, тертухи, котяче сало, баб-шарпанини, кручеників і тощо);
- проведення гастрономічних святкових майстер-класів (приготування Великодніх пасок, весільних короваїв, житніх коників. Також можливе приготування качаної каші, що є гастрономічним брендом етнологині О. Щербань);
- організація театралізації «Стародавнє Полтавське Весілля»;
- організація театралізації календарних обрядів.

14:30-14:35 – переїзд до Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному.

Опішня – столиця гончарства в Україні. Саме тут існує Національний музей-заповідник українського гончарства, що має 60 тис. унікальних експонатів.

14:40-17:00 – відвідування Національного музею-заповідника українського гончарства, Національної галереї монументальної глиняної скульптури, музею мистецької родини Кричевських.

На цих локаціях буде можливість побачити різноманіття глиняних скульптур різних епох та країн, різного розміру, стилю, напрямків. Побачити гончарське рукоділля різного виду. Поглянути на краєвиди зі слов'янського городища (найвищий у Полтавщині пагорб – 208 метрів над рівнем моря). Загалом є величезна оглядова територія з чималою кількістю локацій для фотографування. Під час огляду музею вас будуть супроводжувати музичні твори та пісні у виконанні народних і естрадних колективів.

Також будуть надані безплатні швидкі майстер-класи:

- гончарювання (робота гончаря за гончарним кругом);
- ліплення глиняної іграшки;
- гончарської мальовки (робота малювальниці над декоруванням глиняних виробів);
- самостійна робота за гончарним кругом, ліплення й малювання глиняних виробів;

Виріб з глини, що створений власноруч на майстер-класах туристи забирають на згадку. Також можна купити традиційну глиняну іграшку або інших творів українських гончарів і художників-керамістів.

17:00-17:10 переїзд до етнопоселення «Старий хутір» та заселення у ньому.

18:00 Вільний час.

2 день:

08:00-9:00 – сніданок.

9:10-9:50 – переїзд до с. Великі Будища.

Мандруємо в сотенне козацьке містечко Великі Будища, де розташовано музей весілля.

10:00-12:00 – відвідування Великобудущанського українського народного музею весілля.

Тут Ви станете учасниками театралізованої церемонії весілля, де ознайомлять з місцевими народними звичаями та обрядами, стародавніми весільними піснями.

Музей має колекцію весільного вбрання того часу, вишитих рушників та сорочок, меблі та предмети побуту, скриню нареченої тощо.

12:00-13:00 – переїзд до м. Решетилівка.

Решетилівка – український центр народних промислів: килимарства, вишивкарства, ткацтва та кушнірства.

13:00-14:00 – обід.

14:00-16:00 – огляд об'єктів у Решетилівці:

1. Решетилівський районний краєзнавчий музей;

Дізнаємось історію розвитку українських та полтавських художніх народних промислів, побачимо експонати виробів народних промислів та стародавні ткацькі верстати, колекцію унікальних зразків вишивки ХХ ст., роботи сучасних решетилівських майстрів вишивки та ткацтва.

2. Решетилівська Майстерня Художніх Промислів.

Тут пізнаємо історію та сучасний стан полтавської та загалом української вишивки та килимарства. Відвідаємо різні цехи, де продемонструють виробничий процес: ручне ткання вовняних килимів та гобеленів, ручна, комп'ютерна та машинна вишивка. Побачимо виставкову залу та пройдемо майстер-клас з ручного ткання гобеленів.

Також можна придбати чи замовити вироби та сувеніри ручної роботи.

16:00-16:30 – переїзд до с. Абазівки.

16:30-19:00 – екскурсія по Етно-музею «Пива&Самогону» + вечеря.

Етно-музей розташований на території колишнього маєтку поміщика Михайла Абази. Виробництво спиртних напоїв існує з давніх-давен, і саме в Україні вироблялося більше видів спиртних напоїв, ніж у будь-якій іншій країні, саме тому колекція даного музею присвячена історії промислів (оригінальні експонати пивоваріння та самогонного промислу) та культурі споживання міцних напоїв.

Факультативно пропонується відвідати крафтову пивоварню «Beer House» з дегустацією пива; майстер-клас з приготування брендової страви Полтавська галушка.

19:00-20:30 – відправлення та прибуття до м. Кременчук.

Слід зауважити, що дорогою гід розповість про найцікавіші пам'ятки, традиції, фольклор тощо повз території які проїжджатиме група.

У таблиці 2.3.2. нами сформована калькуляція етнографічного туру «Погляд у минуле» ;

Таблиця 2.3.2

Калькуляція туру «Погляд у минуле» [складено авторкою]

№ з/п	Найменування витрат	Ціна, грн	Кількість	Формула	Загальна сума, грн
1	Туристичний трансфер	15 000	1	-	15 000
2	Проживання, харчування	500 за особу 1 доба	2 хатини	Впр = Ціна одної хатини * 2 (в 1 садибі може проживати 4 особи)	4 000
3	Заробітна плата гіда	800	2	Вз = Денна ставка * Кількість днів роботи	1 600
4	Накладні витрати	-	10%	Вн = (п1 + п2 + + п3) * 10% / 100%	2 060
5	Страховання туристів від нещасних випадків на транспорті	-	5%	Вс = 5%/100%*(п1 +п2 + п3 + п4)	1135
6	Прибуток		20%	Ціна = 20%/100% * (п1+ п2 + п3 + п4 + п5)	4750
7	Загальна вартість туру	-	-	Втз = п1 + п2 + п3 + п4+ п5 + п6	28545
	Ціна путівки на 1 особу	-	група 8 осіб	Цп= Втз / Кількість осіб	3570

Тобто, вартість 1 путівки – 3570 грн.

Також варто додати, що туроператор залишає за собою право змінювати програму та послідовність екскурсій без зміни кількості послуг. Клієнт може забронювати тур на будь-який день року за своїм бажанням.

Ціна туру залежить від узгодженої програми, кількості осіб в групі, місця розміщення, вартості палива, високого чи низького сезону тощо. Вхідні квитки до місць відвідування, харчування, факультативні заходи, майстер-класи та дегустації оплачуються додатково.

Отже, Полтавська область має величезний історико-культурний потенціал, який створює чудові умови для розвитку етнографічного туризму. Цей регіон багатий на традиції, звичаї, ремесла та народні ритуали, які пройшли через століття і продовжують жити в сучасному житті. Туристи мають можливість спробувати традиційну українську кухню, яка відрізняється своєю смаковою палітрою та особливостями приготування. Полтавщина славиться і фестивалями, де можна насолодитися народними танцями, музикою та стравами.

Етнографічний тур «Погляд у минуле» дає можливість відвідати музеї, етнографічні комплекси та виставки, які присвячені українській культурі та народному мистецтву, побачити традиційне вбрання, виготовлення народних ремесел, а також брати участь у майстер-класах з виготовлення народних виробів.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Відновлення туристичної галузі є однією з ключових задач України після закінчення війни, адже туризм може стати важливим фактором відновлення економіки держави.

Післявоєнний розвиток культурно-пізнавального туризму в Полтавській області має значний потенціал. Регіон багатий на культурну спадщину, що не може не привертати увагу туристів. Наявні туристичні ресурси, такі як історико-культурні пам'ятки, природні заповідники, курортні зони та інші вже створюють певну базу для розвитку туризму. Однак, на подальший стабільний розвиток культурно-пізнавального туризму впливає і багато інших факторів – деякі гальмують та заважають зростанню його показників, а деякі сприяють поліпшення його стану.

На нашу думку, перспективами, які впливатимуть на покращення культурно-пізнавального туризму в Полтавській області є:

- удосконалення чинних та створення нових туристичних центрів або інформаційних пунктів, де туристи зможуть отримати інформацію про культурно-пізнавальні туристичні маршрути, події та послуги, що надаються в регіоні;
- організація культурно-пізнавальних заходів для привертання уваги туристів та створення унікального туристичного досвіду. Наприклад, організація «Тижня культурно-пізнавального туризму» або «Фестивалю полтавської культури», що може залучити як місцевих жителів, так і гостей області до активного дослідження та відкриття багатств полтавської культури. Також такі заходи можуть стати місцем зустрічі для креативних талантів, митців та культурних ініціатив, що додасть унікальний колорит туристичним подорожам в Полтавській області;
- розвиток партнерства з туристичними агентствами, туроператорами та туристичними гідами для організації екскурсій та туристичних програм;
- привертання уваги інвестицій до розвитку туристичної

інфраструктури, зокрема будівництво та удосконалення готелів, ресторанів, комплексів розваг та інших об'єктів що максимально створять комфорт перебування туристів;

- залучення місцевого населення до розвитку туризму через надання послуг гостьових зустрічей, майстер-класів з народних ремесел та інших форм співпраці;

- широким використанням інноваційних підходів, розвиток цифрових технологій у туризмі (таких як мобільні додатки, вебсайти та віртуальні тури). Створення цифрових ресурсів допоможе привернути увагу сучасних туристів та забезпечити їм цікавий досвід;

- продовження розробки та популяризації етнографічного напрямку, який дозволить туристам побачити та відчувати культуру, традиції та звичаї Полтавщини;

- розвиток екологічного туризму та збереження природно-заповідного фонду регіону шляхом сприяння екологічній освіті та свідомому використанню природних ресурсів;

- удосконалення системи нормативного та правового регулювання у сфері туризму загалом.

В цілому, розвиток культурно-пізнавального туризму в Полтавській області потребує комплексного підходу, спрямованого на поліпшення туристичної інфраструктури, просування туристичних ресурсів та створення вигідних умов для туристів. Потенціал області є великим, і з правильними зусиллями він може стати популярним туристичним напрямком з неповторними враженнями.

Тобто, ці висновки та пропозиції підкреслюють важливість розвитку культурно-пізнавального туризму в Полтавській області після війни, що може не лише сприяти економічному зростанню та підтримці місцевих громад, але й показати багатство культурного, історичного та природного надбання області.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Alekseeva T. N. Landforms as a Natural Recreational and Touristic Resource on the Example of Poltava Region / T. N. Alekseeva // *Man and Environment. Issues of Neoecology*. – 2020. – № 34. – P. 50–58.
2. Bilyk O. M. Biodiversity of wild plant species of Poltava region as sources of valuable genetic material for selection / O. M. Bilyk M., L. M. Holovash, V. Ya. Kocherga, L. Ya. Kharchenko, & G. D. Pospelova // *Bulletin of Poltava State Agrarian Academy*. – 2021. – №1. – P. 172–179.
3. Damaged cultural sites in Ukraine verified by UNESCO / UNESCO [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.unesco.org/en/articles/damaged-cultural-sites-ukraine-verified-unesco> (date of access: 16.03.2023).
4. Emerald Network in Ukraine – Важлива інформація про впровадження в Україні європейської мережі Emerald (Смарагдової мережі) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://emerald.net.ua> (дата звернення: 24.05.2023).
5. Poria Y. The core of heritage tourism / Y. Poria, R. Butler, D. Airey // *Annals of Tourism Research*. – 2003. – № 30 (1). – P. 238-254.
6. UA-Travels: відвідуємо об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО в Україні / Мандруй та надихайся! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua-travels.in.ua/2017/10/17/ua-travels-vidviduyemo-svitovu-spadshhinu-yunesko-v-ukraïni/> (дата звернення: 15.03.2023).
7. Всеукраїнський перепис населення / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrcensus.gov.ua> (дата звернення: 15.03.2023).
8. Грановська В. Г. Культурно-пізнавальний туризм Херсонщини: стан та перспективи подальшого розвитку / В. Г. Грановська, Т. М. Стукан // *Агросвіт*. – 2020. – № 10. – С. 37–42.
9. Державна служба статистики України. «Чисельність наявного населення України на 1 січня 2021 року»: збірник / ред. М. Тімоніна. – Київ : Держстат України, 2021. – 50 с.

10. Державний реєстр нерухомих пам'яток України // Міністерство культури та інформаційної політики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mkip.gov.ua/content/derzhavniy-reestr-pamyatok-miscevogo-znachennya.html> (дата звернення: 16.03.2023).

11. Дрогомирецька М. І. Культурно-пізнавальний туризм і його роль у стійкому розвитку регіонів / М. І. Дрогомирецька // Туризм: реалії та перспективи сталого розвитку : матеріали доп. Міжнар. науково-практ. конф., Київ, 23–24 жовт. 2014 р. – С. 68–69.

12. Здобутки туристичної галузі Полтавщини напередодні відзначення 20 річниці незалежності України / Відділ з питань туризму і курортів Полтавської обласної державної адміністрації. – 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://poltava-tour.gov.ua/ua/publication/content/753.htm> (дата звернення: 16.03.2023).

13. Климко М. Найцінніше: неймовірні аерофото об'єктів спадщини ЮНЕСКО у світі та Україні / Марія Климко // ZAXID.NET [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zaxid.net/obyekti_spadshhini_yunesko_svitu_ukrayini_aerofoto_oglyad_n1510061 (дата звернення: 15.03.2023).

14. Комплексна Програма розвитку туризму і курортів у Полтавській області на 2021-2025 роки / Полтавська обласна рада. – 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://media.poda.gov.ua/docs/ftnlr3eu/programa-rozvytku-turyzmu-i-kurortiv-u-poltavskiy-oblasti-na-2021-2025-roky.pdf>.

15. Кравченко Н. Напрями екологізації туристичної індустрії України / Н. Кравченко // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. «Серія Економіка». – Рівне: НУВГП, 2005. – № 3 (31). – С. 72–77.

16. Культурна спадщина України / Міністерство культури та інформаційної політики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mkip.gov.ua/content/kulturna-spadshchina.html> (дата звернення: 16.03.2023).

17. Лубни туристичні – Лубенська міська рада // Офіційний Сайт

Виконавчого Комітету Лубенської Міської Ради – Лубенська міська рада [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <https://lubnyrada.gov.ua/misto/lubny-turystychni> (дата звернення: 28.04.2023).

18. Мальська М. П. Міжнародний туризм і сфера послуг : підручник / М. Мальська, Н. Антонюк, Н. Ганич. – Київ : Знання, 2008. – 661 с.

19. Маховка В. М. Перспективи розвитку туристично-рекреаційного потенціалу Полтавської області / В. М. Маховка // Економіка і регіон. – 2017. – № 1. – С. 31–38.

20. Нематеріальна культурна спадщина / Міністерство культури та інформаційної політики України [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <https://mkip.gov.ua/content/nematerialna-kulturna-spadshchina.html> (дата звернення: 16.03.2023).

21. Охорона культурної спадщини – один із важливих напрямів роботи ОВА / ПОВА [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://poda.gov.ua/news/145961> (дата звернення: 01.04.2023).

22. Пам'ятки Полтава / UA.IGotoWorld.com [Електронний ресурс] . – Режим доступу: https://ua.igotoworld.com/ua/poi_catalog/402030-1-attractions-poltava.htm (дата звернення: 24.05.2023).

23. Панкова Є. Туристичне краєзнавство : навч. посіб. / Є. Панкова. – К. : Альтерпрес, 2003. – 352 с.

24. Паньків Н. Організація культурно-пізнавального туризму. Сучасний стан та тенденції розвитку в Україні / Н. Паньків, В. Сагайдак // Економічні науки. – 2022. – Т. 1, № 5. – С. 58–71.

25. Перелік пам'яток культурної спадщини національного значення, занесених до Державного реєстру нерухомих пам'яток України / Міністерство культури та інформаційної політики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mkip.gov.ua/content/perelik-pamyatok-kulturnoi-spadshchini-nacionalnogo-znachennya.html> (дата звернення: 31.03.2023).

26. Поколюдна М. М. Туристські ресурси України: підручник /

М. М. Поколодна, Т. В. Гордієнко, І. Л. Полчанінова. – Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. – 222 с.

27. Портал «Природа України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nature.land.kiev.ua> (дата звернення: 01.04.2023).

28. Природно-заповідний фонд Полтавщини / Управління екології та природних ресурсів [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://eko.adm-pl.gov.ua/?fbclid=IwAR1rPsLxtDVQmzA21D2gsKkaTLQFOMX85pty1le0_auCwsff4r36BhT8Hp8&fbclid=IwAR1rPsLxtDVQmzA21D2gsKkaTLQFOMX85pty1le0_auCwsff4r36BhT8Hp8 (дата звернення: 25.03.2023).

29. Про затвердження Порядку визнання населеного місця історичним: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.07.2006 р. № 909 : станом на 28 квіт. 2019 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/909-2006-п#Text> (дата звернення: 24.03.2023).

30. Про затвердження Списку історичних населених місць України: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.07.2001 р. № 878. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2001-п#Text> (дата звернення: 24.03.2023).

31. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 08.06.2000 р. № 1805-III : станом на 1 січ. 2023 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> (дата звернення: 16.03.2023).

32. Про Програму економічного і соціального розвитку Полтавської області на 2023 рік // Полтавська обласна рада. – 2023 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://oblrada-pl.gov.ua/doc/doc/604> (дата звернення: 24.05.2023).

33. Програма збереження культурної спадщини Полтавської області на 2021 – 2023 роки // Полтавська обласна рада. – 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://oblrada-pl.gov.ua/sites/default/files/field/docs/55_5.pdf

34. Програма розвитку туризму і курортів у Полтавській області на 2021–2025 роки / Полтавська обласна рада. – 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://media.poda.gov.ua/docs/ftnlr3eu/programa-rozvytku-turyzmu-i-kurortiv-u-poltavskiy-oblasti-na-2021-2025-roky.pdf>.

35. Радіонова О. М. Аналіз розвитку культурно-пізнавального туризму в Україні / О. М. Радіонова, А. Ю. Добрянська // Причорноморські економічні студії. – 2019. – Вип. 47-1. – С. 73–78.

36. Регіональна програма охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки з урахуванням регіональних пріоритетів Полтавської області на 2022 – 2027 роки («Довкілля - 2027»). – Полтава, 2021. – 138 с.

37. Регіональна схема формування екологічної мережі Полтавської області / Полтавська обласна рада. – 2021 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://oblrada-pl.gov.ua/sites/default/files/field/docs/11_6.pdf.

38. Сайт Головного управління статистики у Полтавській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pl.ukrstat.gov.ua>.

39. Сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrstat.gov.ua>.

40. Стратегія розвитку Полтавської області на 2021-2027 роки / ПОВА. – 2021. – 319 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://poda.gov.ua/documents/138471> (дата звернення: 01.04.2023).

41. Туризм / Кременчуцька міська рада [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://kremen.gov.ua/?view=city&page-id=?view=kremen-page&page-id=56> (дата звернення: 02.04.2023).

42. Туристична карта Полтавської області // Полтава туристична. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.tourism.poltava.ua/db/news/2017-10-05%2008-00-00/poltava_region_map.jpg?fbclid=IwAR1c9ExMhyB6CGasXnBguzt5OE4tkf9fo1X_oNLz27RH6lxxCWRiDCobCpo (дата звернення: 20.04.2023).

43. Хорольщина: від давнини до сьогодення: зб. наук. пр. та мат-лів

конф. / Ред. кол.: Н. О. Гаврилюк, Л. О. Гріффен, А. М. Івахненко; О. Б. Супруненко / ЦП НАН України і УТОПК; УК ПОДА; ЦОДПА; ПКМ ім. Василя Кричевського; Хорол. район. краєзн. музей. – К.; Полтава: ЦП НАНУ і УТОПК, 2017. –160 с.

44. Шамара І. Проблеми та перспективи розвитку туристичного ринку Полтавської області / І. Шамара, Г. Гапоненко // Вісник ХНУ Серія «Туризм». – 2020. – № 12. – С. 252–260.

45. Шевчук В. Втрати та напрями порятунку туристичного бізнесу України в умовах війни / О. Бордун, В. Шевчук, В. Монастирський, О. Лучка // Вісник Львівського університету. Серія економічна. – 2022. – Вип. 62. – С. 178–196.

46. Щербакова Н. О. Стан туристичної галузі України та процес її відтворення в післявоєнний період / Н. О. Щербакова // Економіка та суспільство. – 2022. – № 39. – С. 1–9.

ДОДАТКИ

Додаток А

Розташування об'єктів Світової культурної спадщини ЮНЕСКО [6]

Додаток Б

Перелік пам'яток культурної спадщини національного значення
Полтавської області, занесених до Державного реєстру нерухомих пам'яток
України [25]

№ п.п.	Найменування пам'ятки	Датування	Вид пам'ятки
1.	Городище та поселення багатшарові	IX століття до нашої ери - IV століття, IX - XIII століття, XIV - XVII століття	пам'ятка археології
2.	Садиба письменника І. П. Котляревського	друга половина XVII століття	пам'ятка історії
3.	Могила письменника І. П. Котляревського	1838 рік	пам'ятка історії
4.	Садиба письменника Панаса Мирного (П. Я. Рудченка)	кінець XIX - початок XX століття	пам'ятка історії
5.	Садиба письменника В. Г. Короленка	1903 рік	пам'ятка історії
6.	Могила письменника Панаса Мирного (П. Я. Рудченка)	1920 рік	пам'ятка історії
7.	Могила письменника В. Г. Короленка	1921 рік	пам'ятка історії
8.	Могила художника Г. Г. Мясоєдова	1911 рік	пам'ятка історії
9.	Комплекс пам'яток «Поле Полтавської битви»	1709 рік	пам'ятка історії
10.	Монумент Слави	1811 рік	пам'ятка монумент. мистецтва
11.	Пам'ятник письменнику І. П. Котляревському	1903 рік	пам'ятка монумент. мистецтва
12.	Пам'ятник письменнику М. В. Гоголю	1915 рік	пам'ятка монумент. мистецтва
13.	Будинок земства	1905 рік	пам'ятка архітектури
14.	Дворянське зібрання	1810 рік, 1947 рік	пам'ятка архітектури
15.	Курганий могильник	IX століття до нашої ери - IV століття	пам'ятка археології
16.	Городище	IX століття до нашої ери - IV століття	пам'ятка археології
17.	Могила письменника Є. П. Гребінки	1848 рік	пам'ятка історії
18.	Городище	IX - XIII століття	пам'ятка археології
19.	Городище	XIII - VIII століття до нашої ери,	пам'ятка археології

№ п.п.	Найменування пам'ятки	Датування	Вид пам'ятки
		IX - XIII століття	
20.	Комплекс пам'яток території і округи Більського городища	II тисячоліття - X століття до нашої ери, X століття до нашої ери - IV століття, XIV - XVII століття	пам'ятка археології
21.	Майдан «Великий Скоробір»	IX століття до нашої ери - IV століття, VII - III століття до нашої ери, кінець XVI - XVIII століття	пам'ятка археології, науки і техніки
22.	Майдан «Розрита Могила»	IX століття до нашої ери - IV століття, XIV - XVII століття	пам'ятка археології
23.	Пам'ятник філософу і поету Г. С. Сковороді	1922 рік, реконструкція 1972 року	пам'ятка монумент.мистецтва
24.	Мезолітична стоянка «В'язівка IV»	IX - VII тисячоліття до нашої ери	пам'ятка археології
25.	Стоянка	1,5 млн. - 10 тис. років до нашої ери, XIII - XV століття до нашої ери	пам'ятка археології
26.	Городище «Городок»	IX століття до нашої ери - IV століття	пам'ятка археології
27.	Городище літописного міста Сліпоріда	X - XIII століття до нашої ери, IX - XIII століття	пам'ятка археології
28.	Курганний могильник	XII - XIII століття до нашої ери, IX - XIII століття	пам'ятка археології
29.	Могила грузинського поета Давида Гурамшвілі	1792 рік, реконструкція 2006 року	пам'ятка історії
30.	Садиба декабристів Муравйових-Апостолів	кінець XVIII - початок XIX століття	пам'ятка історії
31.	Пам'ятник письменнику М. В. Гоголю	1911 рік	пам'ятка монумент. мистецтва
32.	Могила поета і байкаря Л. І. Боровиковського	1889 рік	пам'ятка історії
33.	Садиба філософа і поета Г. С. Сковороди	XVIII століття	пам'ятка історії
34.	Могила батьків письменника М. В. Гоголя	перша половина XIX століття	пам'ятка історії
35.	Будинок для спостереження за рухом по Дніпру	2 половина XVIII ст. (1784 - 1787 роки)	пам'ятка архітектури, історії

Додаток В

Характеристика найпоширеніших серед туристів музеїв та історико-культурних заповідників Полтавщини [19]

Назва	Характеристика
Полтавський краєзнавчий музей	Налічує понад 300 тис. експонатів історичної та культурної спадщини Полтавщини.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішні	Діяльність закладу спрямована на вивчення і популяризацію українського гончарного мистецтва. Селище Опішня є культурно-освітнім осередком гончарства в Україні.
Полтавський музей авіації і космонавтики імені Юрія Кондратюка	Являє собою зібрання експонатів, що стосуються авіаційної та ракето-космічної тематики. Будівлю музею внесено до Списку пам'яток архітектури національного значення.
Полтавський художній музей (Галерея мистецтв) ім. Миколи Ярошенка.	Державний музей, у якому зібрані твори вітчизняного і зарубіжного мистецтва, а також колекція етнографічних виставкових матеріалів.
Державний історико-культурний заповідник «Поле Полтавської битви»	Музей являє собою науковий, історико-культурний центр з вивчення історії України. Цей заповідник єдиний в Україні, що входить до Міжнародної організації військово-історичних музеїв під егідою ЮНЕСКО та включений до всесвітнього туристичного маршруту.
Музей-садиба Івана Котляревського	Меморіальний комплекс, де відображено помешкання й побут письменника. Працівники музею проводять сюжетно-тематичні екскурсії (театралізована вистава) «У гостях на Івановій горі».
Полтавський літературно-меморіальний музей В.Г. Короленка	Експозиційні матеріали налічують понад 10 тис. експонатів, що стосуються життя та творчості письменника.
Полтавський літературно-меморіальний музей Панаса Мирного	Садиба-музей, виставкова експозиція, яка відображає побут і творчість видатного літературного митця.

Назва	Характеристика
Історико-культурний заповідник «Більськ»	Комплекс присвячений пам'яткам скіфської культури.
Великосорочинський літературно-меморіальний музей М.В. Гоголя	Музей знаходиться в будівлі, де народився М.В. Гоголь, та налічує експозицію з більше ніж 4 тис. експонатів (особистих речей письменника, рукописів тощо).
Полтавський музей рушника	Унікальність музею полягає в тому, що його було створено на громадських засадах, а кожний з понад 500 експонатів було зібрано жителями селища Степне.
Гадяцький літературний музей родини Драгоманових	У музеї нараховується близько 170 експонатів
Березоворудський народний історико-краєзнавчий музей	У музеї зібрано близько 5000 експонатів. Доповненням до нього є пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення з палацовим комплексом та європейською пірамідою-каплицею (XVIII ст.).
Музей українського весілля	Експозиція виставки складається з вбрання молодят минулого століття, меблів та предметів побуту, безлічі вишитих рушників та сорочок, а також скрині нареченої.
Кременчуцький краєзнавчий музей	У музеї зберігається історія природничого та історичного краєзнавства. Палеонтологічна колекція музею є найбільшою в області.

